

Poštnina plačana v gotovini.

SVOBODNA

ŠT. 6-7

MLADINA

Vsebina:

Lojze Udè: Kulturni boj. (Konec.) — Alfonz Gspan: Naš čas. Lojze Udè: Desetletnica in dve osemletnici. — Vladimir Premru: Od osrčja zemlje... — Oton Berkopec: Bratom. — Lojze Udè: Revizija ustave. — Vinko Košak: Š. — Franjo Onič: Težki dan. — Milena Mohoričeva: Povest o zidarju. — Lojze Udè: Kaj je narod. (Nadaljevanje.) ZAPISKI: Vinko Košak: Na predvečer desetletnice Cankarjeve smrti. Izjava. »Ali smo — ali nismo! (L. U.) Ljubljanski Pen-klub v Belgradu. (L. U.) Ob polomu fašizma v Sloveniji. (Anton Svetlin). — PROTOKOL: Polemika Seliškar Maleš. (L. U.) — Herman Wendel. (L. U.) — Tiskovne pravde. (L. U.) — Akeijski odbor akad. mladine KDK. (L. U.) — Slovenski tednik.

**Uredništvo
in uprava:
Ljubljana
Miklošičeva
cesta št. 4**

1928

**Cena
8 Din**

SVOBODNA
MLADINA

**MESEČNIK ZA SODOBNA SLOVENSKA
KULTURNA VPRAŠANJA**

„Svobodna MLADINA“ izide
osemkrat v šolskem letu in
stane letno Din 40,—, za dijake
Din 30,—; za inozemstvo Din
10,— več

ROKOPISOV ne vračamo. —
Naročnino, reklamacije pošil-
jajte samo upravi: Miklošičeva
cesta šte. 4, Ljubljana.

Odgovorni urednik: **Lojze Udè.**

Urednika: **Alfonz Gspan in Vinko Košak.**

Izdaja za Konzoreij »Svobodne Mladine« v Ljubljani: **Lojze Udè.**

Za tiskarno J. Blasnika nasl.: **Mihael Rožanec.**

Vsi v Ljubljani.

Za vsebino člankov odgovarjajo pisci sami.

Naročnikom.

S to številko smo se zelo zamudili in prosimo naročnike, naj nam oprostite. Plačevati moramo vsako številko sproti in je redno izhajanje prav zaradi tega onemogočeno. V počitniških mesecih pa se denar že celo zelo počasi steka. Prihodnja, torej 8. odn. 10. in zadnja številka tega letnika bo izšla decembra meseca t. l. in sicer po možnosti na 32ih straneh. V njej bomo nadaljevali gledališke zapiske. Tudi nadaljevanje Severjevega „Pro domo“ bomo priobčili šele v prihodnji številki ker smo ga za to številko nekoliko prepozno sprejeli.

Uredništvo.

Če dobimo plačane vsaj 75% naročnine, bomo mogli izhajati, ker se je število naročnikov od lanskega leta novembra meseca dvignilo od 350 na čez 700. Podpirajte to edino dosledno kulturnoborbeno in strankarsko-politično neodvisno slovensko revijo!

Popravek.

Glasi se mora:

- Na 1. strani platnic: Fran Onič: Sonet.
Polemika Seliškar-Maleš (L. M.).
Hermann Wendel (L. L.)
- Na 2. strani platnic: decembra meseca.
- Na 121. strani 13. vrsta od zgoraj: kritikastrstvn.
- Na 124. strani 1. vrsta od zgoraj: prežvekovalci.
9. vrsta od spodaj: iz.
- Na 125. strani v sredi: kakor je bilo; pogojev.
- Na 127. strani 5. vrsta od zgoraj: perseverare.
- Na 130. strani 9. vrsta od spodaj: silo.
- Na 134. strani 10. vrsta od spodaj: pojmovala.
- Na 135. strani 2. kitica Soneta, 1. verz: A stavbe.
- Na 137. strani 3. vrsta od spodaj: od zunaj.
- Na 141. strani 15. vrsta od spodaj: ter.
- Na 146. strani 22. vrsta od spodaj: v kmetskem listu.
- Na 149. strani 23. vrsta od spodaj: Heimwehr.

SVOBODNA

MLADINA

LETO I.

ŠTEV. 6-7.

1925.

Lojze Udè:

Kulturni boj

(Konec.)

IX.

Ivan Cankar s Franom Levstikom, Francetom Prešernom in Primožem Trubarjem pomeni za Slovence kulturni in politični program, ki ga je treba sicer še izpopolniti in točneje precizirati, od katerega izvršitve pa zavisi nič manj kakor »biti ali ne biti« slovenskega človeka, slovenskega naroda. To je najizrazitejši in najdoslednejši zastopnik one svetovne ideje med Slovenci, za katero so se borili in ob borbi zanjo vstajali vsi narodi od reformacije in 18. stoletja dalje: ideje človečanstva, njenega krščansko-etičnega jedra, ideje humanitete, ideje demokracije kot politične forme človečanstva.

Novo ali bolje: obnovljeno kulturno prizadevanje na Slovenskem mora biti torej usmerjeno proti pretiranemu racionalizmu in enostranskemu materializmu, proti kritikarstvu in tistemu skepticizmu, ki zanikuje najpreprostejša duhovna dejstva, ki vse razume in vendar ničesar, ker ne razume bistvenega, da človeštvo, narodi stojijo in padajo z borci za resnico, pravico in svobodo. Indije Koromandije na zemlji ne bo nikdar, boljše ali slabše pa more biti, kakor je.

To je zavisno od človeka. Zato je končni smisel vsega kulturnega dela in boja vendarle v tem: kako človeka duhovno oborožiti, da bo pogumno kljuboval vsem življenjskim nadlogam in se boril in da bo na osnovi priznanja enake pravice do življenja vsakega človeka, do svobodnega razvoja vsakega naroda ter priznanja človeške enakovrednosti od sloja do sloja, stanu do stanu (razreda do razreda), naroda do naroda, iskal sodelovanja. Za priznanje človeka gre kot izhodišča vsega družabnega gibanja, za njegovo kulturno okrepitev kot cilj vsega stremljenja, dela in boja. Za priznanje slovenskega naroda gre v duhu ideje človečanstva. Konkretno na slovenskem torišču je to boj proti delitvi duhov v liberalce in klerikalce, za pravilno osvetlitev delitve duhov v svobodomiselnih »brezverskih« naprednjake in »verne« katoličane, za pravilno osvetlitev družabne delitve v proletarce in buržuje ter kapitaliste, boj proti jugoslovenstvu in objektivnemu katolicizmu cerkvene organizacije, proti vsakršnemu renegatstvu od duha ljubezni in resnicoljubnosti, proti vsakršnemu šovinizmu in dogmatizmu (tudi onemu, ki se sklicuje na Marksa). Za priznanje človeka gre kot osnove, na kateri smo kljub vsem

globokim razdorom in kljub verjetnosti, da bo ta razdor mogoče premagati le v velikih viharjih, vendarie vsi eno. V priznanju tega preprostega dejstva — ali morda to ni dejstvo, najpreprostejše dejstvo!! — je večni izvor vse borbe proti nasilju in najrazličnejšim zapostavljanjem, iz preprostega spoznanja, da so klerikalci, liberalci, komunisti, kapitalisti, ateisti, Slovenci, Srbi, Nemci, Italijani itd. vsi ljudje, eno kot ljudje, potekajo vedno novi sveži vreleci življenjske sile v človeško družbo, to je kljub zatrjevanju raznih blazirancev o »preživelosti ideje človečanstva« (pravijo napačno tudi »humanizma«) večno zdrava ideja. O, koliko ponosa in ponižnosti je v priznanju, da sem človek, da smo vsi Slovenci ljudje kakor drugi narodi, koliko upravičenega optimizma poteka iz priznanja tega dejstva, koliko pripravljenosti na boj in na mir, na sveti srd in dejansko ljubezen. In za živega, močnega slovenskega človeka gre, katerega življenjska sila bo koreninila v njem samem, v neposrednem doživetju in prepričanju tega, kar je večne življenjske vrednosti, ne pa v srbstvu, hrvatstvu, nemstvu, italijanstvu ali v kakem drugem narodu, ne v papežu ali v slepečem videzu civilizacijske zunanosti. Iz sebe moramo rasti, tako mislim in to v bistvu hočemo reči z besedami, da smo narod. V političnih konsekvencah bo to seveda boj za samostojno, združeno Slovenijo, ker je to boj za poživitev in okrepitev tudi tistih sil in zmožnosti, ki nas šele v polni meri postavljajo ob bok drugih narodov kot enakovreden narod: sil in zmožnosti sami se vladati, biti gospod na svoji zemlji. Slovenski narod ne sme ostati sama literatura. Vlada pa naj v taki Sloveniji tisti, ki je po svojem naravnem položaju najmanj nagnjen h komodnosti in doslednosti v slovenskih zgodovinskih zmotah in slabostih, ki največ dela in tvega. Tako gledano je ta boj boj za poživitev slovenskega naroda od spodaj navzgor, socialno zatiranih proti njihovim izkoriščevalcem, ljudi živega, mladostnega duha proti sterilnim starcem.

X.

Gre še za vprašanje, kako, s kakšnimi sredstvi da naj ta kulturni boj bojujemo. Človečansko pojmovanje kulture zahteva nujno tudi odgovarjajočih bojnih sredstev. Mislim, da nam je poleg nove umetnosti in eseja potrebna tudi nova živa slovenska znanost. Samo političen boj je nekaj nenormalnega in nezdravega. Pa tudi če ga bojujemo poleg drugih — in to je neizogibno — ne sme biti težišče v prisiljevanju. (Vsak političen boj potom strank v tekmi za oblast ima v sebi tendenco nekaj izsiliti odtodno s prisiljevanjem večati število pristašev.) Težišče mora ostati vedno v prepričevanju in ne v prisiljevanju. To ni nobeno premagano stališče, kakor sodijo nekateri, temveč je ta resnica večna. (Seveda so možni izjemni položaji, v kateri more biti celo upor z železom v roki še najbolj človečanska, kulturna rešitev nekega konflikta. A tu je treba imeti vedno zavest, da sem preje

vestno izčrpal vsa druga sredstva. To pa ni tako kmalu, kakor se zdi danes mnogim ljudem in je boljše mnogo potrpeti, kakor pa se prehiteti. Le ljudje, ki so si v vseh teh vprašanjih popolnoma na jasnem, se znajo ustaviti, ko je boj z železom dovojevan.) Prej ko slej mora biti torej glavno sredstvo v vsakem boju močna, prepričujoča beseda, živa in pisana, leposlovna in znanstvena. Znanstvena, mislim z argumenti in dokazi oborožena, iz polnega čuta odgovornosti izgovorjena beseda, naj ima v našem boju svojo važno nalogo. Morda je res, da so mnoge tako zvanih duhovnih in socialnih znanosti (po Ozwaldu »duhovede«) potrebne le za to, ker je človek izgubil zmožnost neposrednega reagiranja, ker v boju za vsakdanji kruh in prerivanju za boljše mesta izgublja smisel za duhovne vrednote in širši razgled po življenju, vendar je to dejstvo pač treba upoštevati in človeka tudi z argumenti in dokazovanjem skušati privedi na pot, ki se nam zdi prava. Razen tega je treba priznati, da je nevera v razum in znanost, ki se je pojavila kot čisto razumljiva reakcija na kulturno nečisto, preveč katedrsko znanost, služabnico laži, krivice in nasilja, zašla v drugo nevarno skrajnost, iz katere se roga sploh vsakemu argumentiranju in dokazovanju ter se posmehuje vsakemu logičnemu razvijanju misli. Kakor v imenu razuma in znanosti se tudi v imenu umetniške intuicije in religije uganjajo večkrat huda šarlatanstva. Jaz sam bom vedno branil primarni pomen čustvene razgibanosti za človeško življenje pred »hladnim« razumom, doslednost srca pred logiko tako zvanega čistega razuma, vedno bom poudarjal razliko med »mnogo razumeti v življenju« in »mnogo vedeti iz knjig«, večjo važnost prvega kakor drugega, vendar je treba tudi mnogo vedeti in treba je tudi verovati v moč razuma, znati ceniti znanost; ne preveč; ampak vendar. Ne samo med politiki in znanstveniki, temveč tudi med današnjimi umetniki (ki najraje zabavljajo na znanost) je mnogo šarlatanov in nekulturnih ljudi, pa naj se sliši to še tako paradokсно.

Treba mi je pojasniti še, kaj da razumevam pod besedo živa slovenska znanost. Razumevam znanost znanstvenika, ki stoji sredi življenja, ki občuti vse konflikte, ki dejansko danes obvladujejo slovensko življenje, ki zasleduje vse te konflikte z enako pozornostjo ter jih skuša razložiti in tako pripomoči k premaganju slovenske anarhije.

Sicer se delo naših leposlovcev in znanstvenikov dejansko tako vrši pod vplivom kulturnih, gospodarskih, socialnih in političnih problemov sedanjosti, le, da pri veliki večini iz zelo nesvobodne osebnosti. Navadno tega seveda nočejo priznati, ker je življenje boj in zahteva, da se človek v tem boju nekam postavi. Oni hočejo biti za vsako ceno samo »objektivni« motrilci življenja, visoko nad vsemi smrtniki. Proti takim ljudem je treba biti zelo previden, kajti pod krinko svoje samoobjektivnosti in superiornosti stoje navadno zavestno ali nezavestno v službi laži, nasilja in materialno močnejših, ali pa vsaj prodajajo svojo ubogo, hlapčev-

sko onemoglost in cinizem: prežvekvalci, ne pa stvaritelji. Vedno je treba biti sredi življenja, ne se pa nasilno izolirati, stati v neki ošabni pozi nad vsem in si še morda nekaj domišljati o moči, češ: moje sile in zmožnosti so predragocene, da bi jih trosil v teh malenkostnih slovenskih bojih. Slabič megalomanski, tukaj si in tukaj se bojuj! Taka izolacija ni individualnost, moč pa še celo ne, prav nikjer. Treba se je postaviti med borce za dobro in boljše stvar in imeti pogum boriti se s hudičem, kakršen je ter ga nazvati z imenom, pod kakršnim hodi po naši zemlji. Združevati moč svobodne, kritične distance z neposredno borbenostjo, to je kulturni delavec slovenske bodočnosti.

Alfonz Gspan:

Naš čas

◀ Po bodečih žicah gnijejo kosti,
v vijolno mesečino tuli pes,
pogreb, beznica tone od smradu,
bobnenje strojev stresa temelje graščin,
razgaljeni kopači vrtajo zemljo,
pri garjevi vlačugi spi vojak,
sirena tuli, polžaste stopnjice vodijo v nebo,
skoz noč rumene luči plavžev begajo,
vlak je povozil polrazviti plod,
od tal se vzpenja obstreljena zver,
punt črncev, oskrunjeno dekle,
po zemlji vojna, a v nebesih mir...

Hej, bratec, to je pesem naših dni!

Lojze Udè:

Desetletnica in dve osemletnici

Letos bo preteklo deset let od propada habsburške monarhije in prehoda Slovencev v novo državo Srbov, Hrvatov in Slovencev. Slovenska javnost bo slavila ta dogodek kot politično osvobojenje Slovencev. 1. dec. 1918, dan združitve Srbov, Hrvatov in Slovencev in bivše avstro-ogrske monarhije s srbsko državo, da je obenem začetni dan te politične svobode.

Mi ne moremo s to javnostjo.

Po našem občutju in spoznanju Slovenci nismo politično svobodni.

V najvišji dosegljivi meri politično svoboden je le narod, ki ima svojo državo, pravno organizacijo, ki je neposredno podrejena meddržavnemu pravu. Združenje v enem upravnem telesu s tako široko avtonomijo, ki bi v državni zvezi s Hrvati, Srbi in

Bolgari (Makedonci) pomenilo en bistveni sestavni del (po nemški državnopravni teoriji: nesuvereno državo) južnoslovanske federacije, pa je po našem mnenju minimum, ki ga Slovenci potrebujemo in moramo doseči, da bomo mogli z neko upravičenostjo govoriti, da smo politično svobodni; čeprav je v tem že popuščanje. Poleg tega bi morala biti v ustavi take južnoslovanske federacije izrecno priznana pravica samoodločbe slovenskega naroda t. j. pravica, da se odcepimo od te državne zveze, če bomo to hoteli in spoznali za prav. Šaj se zavedamo, da je med ustavno priznanostjo te pravice in faktično možnostjo izvajati jo še vedno precejšnja razlika in smo Slovenci ravno v tej smeri tudi dosti preveč previdni, da bi mogli tako pravico nepremišljeno uporabiti. Končno tudi pravica sklepanja posameznih vrst mednarodnih pogodb ter lastno zastopstvo v društvu narodov danes nujno tvori vsebino pojma politične svobode nekega naroda.

Z današnjim stanjem Slovenci ne smemo biti zadovoljni. Če je naš sedanji položaj v kraljevini SHS od položaja, ki smo ga imeli v Avstriji, v posameznostih boljši (uporaba slovenskega jezika, univerza, Slovenci v državnem naslovu!), to še zdaleč ni politična svoboda, ni tisto, kar Slovenci moramo imeti, da bomo res gospodarji na svoji zemlji. Ne gre govoriti: »To in ono je danes boljše, kakor je bil v Avstriji,« in se začeti s solzami v očeh navduševati nad politično svobodo, ki da jo uživamo. Na ta način se more kvečjemu dokazati le, da ne smemo želeti nazaj v avstro-ogrsko monarhijo. Treba je vedeti, kaj da je politična svoboda in imeti politični ideal Slovenije vedno jasno pred očmi. Življenje naroda je treba vzeti v celoti človeško-subjektivnih in drugih kulturnih ter organizacijsko-političnih in gospodarskih pogojih prospevanja. Iz te celote gledanja se ravno pokaže, kako daleč smo še od svojega političnega cilja, da je marsikaj tudi slabše, kakor je bilo v Avstriji (še večja kulturna nejasnost kakor za časa Avstrije; še hujši strankarski šovinizem; finančno manj trdna samouprava, kakor jo je imela pred vojno Kranjska) ali vsaj nič boljše tudi tam, kjer bi to moglo biti (razdeljenost na Kranjsko in Štajersko; gospodarsko-socialne razmere). S papirnato enakopravnostjo vidovdanske ustave in raznih zakonov nam ni nič pomagano, kakor nam ni bilo pomagano s tako enakopravnostjo v Avstriji. Tudi sijajni videz raznih visokih uradniških mest, ki jih moremo Slovenci v tej državi dosežati, nam ne sme kaliti jasnega pogleda. Od tega imajo koristi le posamezniki in posamezne stranke. Dejstvo je, pač preveč jasno, da bi ga razni politični zviteži hoteli videti in priznati, da so v sedanjem ustavnem stanju v kralj. SHS slovenski ministri nujno le služabniki najmočnejše srbske stranke in da morejo dosežati ta mesta le za ceno čistosti slovenske misli in moralne jakosti. Tudi v Avstriji — naj mi bo dovoljena ta analogija — so mogli biti Čehi in zlasti Poljaki ministrski predsedniki (Badeni!) in ministri, pa je zaradi tega življenja narodov vendarle šlo svojo nujno pot. Toliko o

položaju Slovencev v kralj. SHS, kjer sta pa le dve tretjini slovenskega kompaktnega ozemlja in naroda. Tretjina je v Italiji, Avstriji in Madžarski in smo v Italiji ne samo brez politične svobode, temveč se nam odreka sploh vsaka pravica do eksistence. V Avstriji smo bili po veliki večini združeni vsaj v eni državi, danes pa je slovensko kompaktno ozemlje razbito na tri, štiri države.

Slovenci smo politično nesvoboden, zatiran narod povsod, tudi v kralj. SHS (čeprav tu v manjši meri), to je naše občutje in spoznanje ob prvi desetletnici propada avstro-ogrske monarhije in politične združitve s Srbi in Hrvati. Kdor v sedanjem političnem stanju slovenskega naroda govori, da smo Slovenci politično svobodni, laže in dokazuje le svojo strašno duševno topost. Borba za politično osobojenje slovenskega naroda še zdavnaj ni končana in smo šele sredi pota. Slovenci se kar nočemo in nočemo zavedati svojega resničnega položaja. Ker je drugod borba za politično svobodo po večini že končana, ker imajo narodi že svoje države ali široke avtonomije, pa misli večina slovenske javnosti, da tudi pri nas ta borba ni več »aktualna«. Zopet en primer sužnosti duha, ki vlada pri nas. Mnogi »slovenski« kulturni delavci zamenjujejo to borbo za osnovne pravice vsakega naroda, celo z nacionalnim šovinizmom in tako lepo dokazujejo, da ne vedo niti kaj je slovenstvo niti kaj je narod niti kaj je nacionalni šovinizem. O, ta bledikasti kozmopolitizem premnogih »slovenskih« kulturnih delavcev!

V 1. decembru 1918 bo slavila slovenska javnost »pravi« začetek naše politične svobode.

V dogodkih tega dne pa je treba ostro ločiti dvoje: politično združitev Srbov, Hrvatov in Slovencev iz bivše avstro-ogrske monarhije s srbsko državo samo po sebi in način združitve. Politično združitev samo po sebi bi mogli pozdravljati tudi mi. Način združitve pa odločno odklanjamo. In ravno v načinu združitve je karakteristika tega dne, saj je jasno, da bi n. pr. na temelju izpolnjenega ženevskega dogovora (8. nov. 1918) prišlo do precej drugačne združitve kakor 1. dec. 1918, čeprav v duhovni atmosferi tistega časa tudi nezadovoljive. Sicer pa je to daljša zgodovina, potrebna boljše analize, ki jo bomo skušali ob času še podati. Dejstvo je, da se je politična združitev Srbov, Hrvatov in Slovencev 1. dec. 1918 izvršila brez vsakih izrecnih garancij za politično svobodo Slovencev kot Slovencev, temveč le kot Jugoslovanov po srbsko-imperijalističnem razumevanju tega pojma, kateremu je prišla nasproti slovenska svobodomiselna in katoliška inteligenca z idejo o enem narodu (v znanstvenem pomenu te besede) Srbov, Hrvatov in Slovencev ter tako segla srbskemu imperializmu pod pazduho. Zato vidimo mi v 1. dec. 1918 le zarodek vidovdanske ustave (28. junija 1921), s katero je srbski imperializem dobil končno svojo pravno sankcijo. Če torej tako gledamo na 1. dec. 1918 — pravilnost tega gledanja si bomo upali

vedno dokazovati — tedaj slovenska javnost 1. december 1918 slavi le zaradi tega, ker je pač tako dekretirano, in ker tudi še danes obvladujejo slovensko javnost tisti ljudje, ki so se takrat tako usodno zmotili in grešili, pa nimajo v sebi sile to znotaj in greh priznati in popraviti. Errare humanum, persevere diabolicum.

Naš praznik je 29. oktober. Pred desetimi leti na ta dan smo Slovenci proglasili svojo politično svobodo. Res smo še bili polni slabosti in nejasnosti. Kot prvi poizkus po 1000 letnem suženjstvu postaviti se zopet na lastne noge, pa se spominjamo tega dne z bridko radostjo v srcu. Spomin na ta dan nam ne pusti mirovati.

Z ustanovitvijo kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev za nas kot Slovence, kot slovenski narod, ni prenehal teči čas. Če ogromna večina slovenske javnosti še vedno tiho boleha na dvomu: ali v spojitve s Srbi in Hrvati v en narod ali v okrepitev slovenske narodne individualnosti, je za nas to vprašanje rešeno brez dvomov. V tem je ena temeljnih razlik med nami in današnjo slovensko javnostjo. Krepitev slovenske narodne individualnosti je po našem mnenju prej ko slej najvažnejše delo bodočnosti. Sodelovanje z drugimi narodi, politična zveza zlasti s Hrvati, Srbi in Bolgari (Makedonci) bo zaradi tega še vedno mogoča. Zlitje v en narod, jezikovno, ali kovanje nekega enotnega jugoslovenskega kulturnega tipa — nesmisel! Ne zapravljajmo dragocenega časa.

Nismo sovražniki jugoslovanske ideje, kolikor se razume pod to idejo volja biti s Hrvati, Srbi in Bolgari (Makedonci) v tesnejši politični zvezi kakor pa z ostalimi narodi okrog nas. Istočasno pa poudarjamo, da se moramo Slovenci v sebi okrepiti toliko, da ne bomo več trepetali, če nam bo kdo grozil z »amputacijo« in da bomo znali iti svojo pot, če se izkaže, da imamo od te politične zveze trajno več hudega kakor dobrega. Ta dualizem ni nikaka neiskrenost, temveč je nekaj nujnega in ga je mogoče opazovati v življenju prav vsakega naroda. Noben narod ne živi samo iz sebe, ker je vsak narod le del človeštva. Gre le zato, kje da je težišče, bistvena smer snovanja. Ta je za nas slovensko-narodna. Kakor ni bil obstoj slovenskega naroda zavisen od obstoja avstro-ogrške monarhije, čeprav so to trdile vse slovenske stranke (razen skupine Preporodašev in par drugih posameznikov), tako ne sme biti zavisen tudi od obstoja kraljevine SHS ne, tako mislimo. Življenjska moč mora biti v nas samih. Obenem hočemo s tem reči, da nam je treba znati na eni strani ločevati med kulturo in politiko in na drugi strani vedeti za zavisnost med kulturo in politiko t. j.: da je kulturna čistost in moč, čistost in moč čustva in misli slovenskega človeka predpogoj za pravilno in uspešno nastopanje slovenskega naroda tudi na političnem polju. Mi bomo to dosledno poudarjali. To je naša kulturno-politična orientacija.

Še drugih dni se bomo spominjali te mesece, do katerih pa je v bistvu prišlo iz istih vzrokov kakor do 1. decembra 1918.

10. oktobra bo* minulo 8 let, odkar smo pod videzom najpravičnejše in najdemokratičnejše rešitve nekega mednarodnega spora izgubili Koroško. Samo videz je bil to. Drugače govorijo le tisti, ki se niso nikdar potrudili proučiti zgodovine koroškega slovenstva in zgodovine plebiscitne borbe od določitve pogojev v Parizu do 10. okt. 1920. Ko bo ta zgodovina v celoti napisana, tedaj bo, mislim, jasno, da se o krivdi narodnih svetov, v katerih se je za časa plebiscitne borbe v glavnem izživljala slovenska akcijska sila, kot odločilni za rezultat 10. oktobra 1920 sploh ne more govoriti in da je tudi o splošni slovenski krivdi kot odločilni za ta rezultat, kolikor se tiče samo plebiscitnih priprav, le težko govoriti. V premišljevanju in študiju koroškega plebiscita prihajam do zaključka, da je slovenska krivda (naj mi bo dovoljeno uporabljati ta izraz, čeprav je malo problematičnega pomena) v tem, da je sploh prišlo do plebiscita. Le v tej posrednosti je slovenska krivda odločila rezultat 10. oktobra. Ko je bilo v Parizu odločeno, da naj se slovensko-nemški spor na Koroškem reši s plebiscitom in ko so bili določeni pogoji, pod katerimi naj se vrši, je bil rezultat že zelo neizogibna posledica. Samo diferenca glasov bi mogla biti drugačna in na poraz bi morali biti bolje pripravljeni. Če je to res — in upam si to trditi, ker precej dobro poznam zgodovino plebiscitnih priprav, pogojev in razmer, v katerih se je plebiscit vršil — tedaj je glavno slovensko krivdo treba iskati v prvih mesecih po prevratu. Takrat je bil čas, da vzamemo, kar je našega. Ne v plebiscitnih pripravah, temveč v teh mesecih se je pokazala naša nezrelost v najjasnejši luči. Maister, Malgaj, Lavrič, Martinčič in njihovi so bili preslabotni, da bi zmogli to delo, ker niso našli podpore in umevanja ravno pri onih, ki so bili predvsem poklicani: pri narodni vladi v Ljubljani in pri slovenski inteligenci. Zaledje s svojo strašno neresnostjo je razkrajalo tudi te ljudi in jim onemogočilo krepak nastop, kljub prvotno dobri in resni volji, ki jih je vodila. Jaz to vem. Takrat tudi ni bil čas za tako jamranje, kakor je n. pr. izjava duševnih delavcev v »Slovenskem Narodu« 23. nov. 1918. Namesto da bi pokazali nekoliko doslednosti, šli z dobrim zgledom naprej, zgrabili za puško, organizirali, je ta cvet slovenske inteligence trepetal do smešnosti in mislil, da opravlja veliko kulturno delo, če to svoje šklepetanje z zobmi oznanja celemu svetu. Da, predvsem krivda tako zvane vodilne plasti, slovenske inteligence, je bila, da smo takrat zamudili čas, ker je v duhu jugoslovenske ideje o enem narodu Srbov, Hrvatov in Slovencev mislila, da moremo dobiti le to, kar nam bosta dala Belgrad in Pariz. Sama nezmožna za vsako odločno samostojno dejanje, je tožila, da ga Slovenci niso zmožni, kakor da bi ona ne bila tudi le del Slovencev.

* Članek je bil napisan koncem septembra t. l. Op. ur.

Tudi to je ena naloga »Svobodne Mladine«, da pravilno osvetli poprevratno razpoloženje slovenskega naroda, da pomaga, da pridemo do pravilne sodbe o vzrokih našega plebiscitnega poraza in deležu naše krivde ter da se zavemo, kaj da se nam je iz vsega učiti.

Kakor okrog 10. oktobra 1920, tako je tudi okrog 12. novembra 1920 (1. dec. 1918 ima naša javnost tako za nekaj uresničen ideal) publicistika in žurnalistika ter ljudska govorica napočila celo vrsto mnenj, ki se zopet — kakor pri vsakem spominjanju na neki poraz ali udarec — tičejo predvsem bistvenega vprašanja: koliko je bilo v naši moči, da ta udarec preprečimo ali omilimo. Kolikor je mogoče govoriti o slovenski krivdi za 12. nov. 1920, jo je po našem mnenju treba zopet iskati v naši nezrelosti, nepripravljenosti ob prevratu, v nečistem pojmovanju jugoslovanske ideje.

Tu seveda ni šlo za kak nastop z orožjem. Tak nastop je bil nemogoč. Glede Koroške je bilo nekaj čisto drugega. V Italiji smo imeli opraviti z zmagovalko, ki je videla v nas le ostanke avstro-ogrske armade. Srbi so videli v Italijanih svoje zaveznike. Tudi bi morala organizacija oboroženega nastopa proti Italiji obseči široke sloje ljudstva in ne samo posameznih plasti, če bi hotela biti uspešna. Na to pa takrat ni bilo mogoče misliti. Na Koroškem nasprotno smo imeli opraviti z narodom premagancev, ki je bil vsaj v prvih mesecih v sebi čisto razkrojen in zbeگان, še bolj kakor mi. Imeli smo tiho privoljenje Srbov in antante (celo Italija v prvih mesecih ni vedela, kakšno stališče naj zavzame glede naše zahteve po Koroški). Za uspešen oborožen nastop bi zadoščevalo 1000 mož, od katerih bi jih ne padlo niti polovico toliko, kolikor jih je tisti čas utonilo v potopu pijančevanja. Nesmiselno je torej govoriti o možnosti uspešnega oboroženega nastopa proti Italiji ob prevratu.

Nekateri navajajo primer srbskega podpolkovnika Stevana Svabića kot dokaz za možnost uspešnosti takega nastopa. Najmanj, kar da je storil ta podpolkovnik je menda to, da je rešil Ljubljano pred zasedbo po Italijanih. Ohranimo podp. Svabića v hvaležnem spominu. Kljub temu pa vidim v navajanju tega primera tipičen zgled za nezmožnost naše javnosti pregledati celoto takratnega političnega položaja in za pretiravanje zaslug (zanikam jih tudi jaz ne), ki jih ima srbska vojska za Slovenijo ob prevratu. In koliko takih na videz brezpomembnih netočnosti in neresničnosti se kroži po naši žurnalistiki in od ust do ust, ki pa vendarle samo begajo slovenskega duha in mu onemogočajo priti do jasnosti. Tudi o tem bomo, upam, mogli v »Svobodni Mladini« še podrobneje razpravljati. Za danes naj zadostujejo le te konstatacije.

Od dobre mednarodne propagande in pravilnega nastopanja v Parizu kot posledice večje politične zrelosti, pravilne politične koncepcije doma seveda, je bila takrat zavisna ugodnejša rešitev

slovensko-italijanskega spora, kakor je bila rapallska pogodba. Slovenci smo kot politiki pač vse preveč matematiki. Vse preveč štejemo in premalo tehtamo. Slovenci n. pr. se ne zavedamo velikega moralnega vtisa, da neka skupina nastopa kot narod. Prav nič ne razumemo dejstva, da je moderna Evropa v duhu demokratične ideje organizirana po narodih in da bi izpodkopavala tla, na katerih stoji, če bi hotela dopustiti, da se en narod v celoti s silo zatre. Ej, so neke podtalne vezi življenja: če zanikaš pri nekom princip, na katerem sam stojiš, se začenjajo majati tla pod teboj. To je sveta nemesis moralne zvezanosti življenja. Treba je le velike vere in vztrajnosti, pa se končno to vedno pokaže, kljub kapitalizmu, kljub imperializmu. Da ne verjamemo, da ne kažemo v boju nobene vztrajnosti, to je naš veliki greh. Če bi bili Slovenci nastopali ob prevratu kot slovenski narod, bi vsakdo razumel, kaj da pomeni za ta narod izguba skoraj tretjine svojega ozemlja in ljudi. Ker smo nastopali kot jugoslovenski narod, je ravno tako vsakdo dobro vedel, da pol milijona ljudi za 12 milijonski narod ni posebno velika izguba. Ne samo Italija in drugi narodi, tudi Trumbić in Vesnić pri rapalskih pogajanjih sta to vedela. Razen tega bi nam nastopanje kot slovenski narod poostrilo čut odgovornosti za svoje zahteve in čut za kritičnost posameznih situacij v razvoju reševanja tako zvanega jadranskega vprašanja na mirovni konferenci v Parizu. Slabše bi prav gotovo ne izpadlo. In kar je najvažnejše: danes bi bili v sebi že krepkejši, kakor smo, mednarodno bi bili že dokaj znani, nekaj bi pomenili ter bi bili v prikazovanju fašističnih grozodejstev v Italiji in v apelu na evropsko javnost samostojnejši, razpolagali bi z večjimi in boljšimi sredstvi za podpiranje naših rojakov in za propagando. In še marsikaj bi se pokazalo v čisto drugi luči, kakor se vidi danes.

Vem. Vsa taka razpravljanja »če bi« ne morejo izbrisati tega, kar se je zgodilo. Imajo predvsem ta pomen, da jasneje osvetlijo idejo, ki jo zastopamo. Ni bilo namreč vse tako nujno, kakor se nam to danes zdi. Ideji, da smo Slovenci, Srbi in Hrvati en narod v znanstvenem pomenu te besede pripisujemo mi glavno krivdo, da je prišlo do 1. dec. 1918 in velik delež krivde, da je prišlo do 10. okt. in 12. nov. 1920, kajti ta ideja nas je čisto razkrojila in našim politikom ter inteligenci v enem najusodnejših trenutkov človeške zgodovine ubila vso samostojno slovensko akcijsko sobo. Ni bilo nujno, da je slovenska inteligenca, svobodomiselnost in katoliška, jugoslovansko idejo tako razumela, kakor jo je. Če bi bila natančneje poznala slovensko kulturo, če bi bilo v njej več duha Trubarja, Prešerna, Levstika in Cankarja, nikdar ne bi tako daleč zabredla, nikdar ne bi bilo s slovenskim narodom tako žalostno, kakor je. Kapitalizem in imperializem drugih narodov? Že, že, priznavamo. A najprvo priznajmo svojo krivdo, potem šele iščimo vzroke za položaj, v katerem se nahajamo, izven našega duha, življenja. V ideji o enem jugosloven-

skem narodu vidimo mi zadnji poizkus ubežati slovenski resničnosti in otresti se »bremena« samostojnega ustvarjanja. Ta resničnost je trda, je pot križa. Lepa skrivnost tega križa pa je, da je še vedno lažji kakor razdvojenost računarstva in špekulacije, da je njegova ravna pot plodovitejša od vsake stranpoti napredno-jugoslovenske in rimsko-katoliške moralne slabotnosti.

Nikdar ni prepozno poboljšati se!

Verujemo, verujemo.

Vladimir Premru:

Od osrčja zemlje ...

Od osrčja zemlje do neba smo iskali kovačev,
ki z roko ponosno vkovali bi pesem
brazd naših oračev nad zvezde!
Pa smo spoznali:

Nešteto nas je, ki došla nas gruda domača je
s sočno zmesjo trpljenja in bede;
mi pa smo rili po njej kakor črvi
in pili iz nje našo trpko zavest. —
In ko smo tavalí v solncu pekočem! —
na desni zidovje predmestja in hladen grob
pred nami v prostranost vijoča se cesta,
za nami strah, beda in smrt,
na levi pa gruda domača
v biserni rosi pojoča svoj spev.
Tedaj smo sklonili glave —
ker v prostranost so misli šle naše,
na desno nas gnalo je naše gorje,
v srečju čutili pa pesem smo zemlje domače.

In so kovači bili orači,
so rezali sami si kruh iz zemlje.

Oton Berkopec:

Bratom

Bratje, mi iščemo nove besede,
da bi zapeli,
da bi zakleli
našemu času v obraz.

Mladi smo, bratje, mehkó je v nas.

Stara devica nam proži rokó
v pozdrav in poljub,
mi pa hitimo za njo,
poljubljamó vèlo rokó — —

Bratje,
danes bodimo hrast —

V teh dneh se novi ÷lovek rodi,
v teh dneh nas iščejo njegove oči,
že na vzhodu zarja rdi,
bratje,
bratje,
bodite z menoj — —

Lojze Udè:

Revizija ustave

Ko je po 27. marcu 1925. hrvatska republikanska »seljačka« stranka opustila borbo za revizijo ustave ter dve leti nato umolknila tudi SLS, se je za trenotek zdelo, da so ustavni boji v kralj. SHS končani. ÷lovek je moral biti v sebi dovolj zdrav, da je vedel, da nasilna uklonitev Hrvatov in slovenskega naroda ter v nekem smislu celega »preka« po srbskih hegemonistih ne more in ne sme biti zadnja beseda v notranji »konsolidaciji« kralj. SHS in moral je biti dovolj jasnih misli, da se je zavedal, da sodelovanje Slovencev, Hrvatov in Srbov v skupni državi ni mogoče kratkoma lo s tem, da zanikam in prezrem dejstvo globokih kulturnih in civilizacijskih razlik posameznih sestavnih delov te države, temveč le na osnovi vestnega upoštevanja in vrednotenja teh razlik, priznavanja njihove objektivne trdoživosti. Mislim, da vprašanje notranje ureditve Jugoslavije ni samo vprašanje nasilja od strani Srbijancev, temveč tudi vprašanje čistosti in jasnosti svetovnega naziranja in temeljitosti obrazbe politikov vseh južnoslovanskih narodov.

Srskić, voditelj hrvatskih radikalov, prečan torej, je bil oni, ki je po kratkem molku na spomlad t. l. zopet izpregovoril besedo o potrebi revizije ustave. Seveda to ni pomenilo mnogo. Bilo je neoficielno mnenje poedinca, poslanski klubi vladnih strank in njihova vodstva so še nadalje molčala. Razen tega je vsaka iniciativa za revizijo ustave že vnaprej problematične vrednosti, ÷e izhajajo od srbskih strank.

Značilno je, da so Srskićeve besede odjeknile v vsem časništvu kralj. SHS in sprožile nove debate. Važnejše za Slovence pa je postajalo, ko je začela zahtevati revizijo ustave tudi kmetško-demokratska koalicija (KDK). 14. marca t. l. je poročalo »Jutro«: »Revizija ustave stoji v ospredju«. 20. marca v uvodniku je omenil revizijo ustave Rb. in pozival — še se gode ÷udeži —

na skupno platformo in složen nastop«, ki da je Slovence v tem času potreben. 24. marca se je v narodni skupščini izrazil za revizijo ustave celo Pribičević. Po znanih dogodkih v narodni skupščini 20. junija t. l. stoji vprašanje revizije ustave zopet z vso silo v ospredju.

Vendar pa se ne udajajmo praznim upom. Od take revizije, notranje ureditve Jugoslavije, ki bi Slovence mogla zadovoljiti, smo še zelo daleč. Stranke se tudi še močno razlikujejo med seboj in v sebi v mnenju, kaj da naj se revidira. Dokler tu ne pride do nekega soglasja, revizije sploh ne bo, niti take niti drugačne, razen, če bi po čl. 126, 1. odst. vidovdanske ustave staval predlog kralj.

Ni pa krivda samo srbijanskih strank in njihovih današnjih priveskov SLS in JMO, če je temu tako. Programatična nejasnost KDK, današnje nositeljice ideje revizije ustave, postaja naravnost usodna.

Do neke revizije ustave bo pa v doglednem času le prišlo. Čl. 126., 1., 2. in 6. odst. vidovdanske ustave se glasi:

»Predlog, da se v ustavi kaj izpremeni ali dopolni, sme podati kralj in narodna skupščina.

V takem predlogu se morajo izrečno imenovati vse točke ustave, ki naj se izpremene ali dopolnijo.

Tako v enem kakor tudi v drugem primeru sme narodna skupščina sklepati samo v onih izpremembah in dopolnitvah ustave, ki jih obsega predlog, na katerega podstavi je sklicana.«

Predlagati se seveda more vse. Volilna borba in razprave v novi narodni skupščini pa bodo v glavnem že omejene na razlike mišljenja v mejah sprejetih predlogov.

Ko se je na spomlad t. l. vnela nova debata o tem vprašanju, je pisalo časništvo o potrebi izpremembe členov 59 (o zastopstvu za časa krajše kraljeve odsotnosti), 61 (o namestništvu) in tistih členov, ki govore o samoupravi. Pisalo se je tudi o ustanovitvi gornjega doma. Kaj da se je pod »gornjim domom« razumevalo, iz časniških poročil ni bilo jasno razvidno, le časništvo SLS je trdilo, da je v smislu njenega ustavnega načrta iz l. 1921. pod tem razumeti socialno-ekonomsko zbornico.

Sodeč po sedanjem razpoloženju in razporeditvi političnih sil v kralj. SHS in po ideologijah strank, ki imajo danes parlamentarno zastopstvo, bo pri stavljanju revizijskih predlogov in sklepanju o njih šlo v glavnem za izpremembo tistih členov, ki govore o samoupravi in razdelitvi na oblasti (dežele, okrožja) in sicer v smeri razširjenja samouprave in zmanjšanja števila oblasti, za Slovence torej v smeri avtonomne združene Slovenije. HSS in hrvatski federalisti zopet govore o federaciji in konfederaciji, katere en sestavni del naj bi bili Hrvati kot narod, ne samo v mejah zgodovinske Hrvatske. Kljub temu, da je jasno, da bo Jugoslavija zvezna država ali pa je ne bo, ni mogoče pričakovati, da bo do federacije prišlo že pri tej reviziji ustave, vsaj do federacije na osnovi narodnostnega principa gotovo ne. Težavnost

razmejitev med Srbi in Hrvati, še bolj pa srbski nacionalistični šovinizem, bosta to onemogočila. Predlogi, ki bi vsebovali zahtevo po federalistični ureditvi države po narodih ali celo takih, ki bi se tikali n. pr. izpremembe oblike države, monarhije v republiko in podobno, morejo v današnji situaciji torej biti le propagandističnega pomena.

Od obstoječih slovenskih strank, ki so zastopane v parlamentu in njihovih vodstev ne pričakujemo v nastopanju pri reviziji ustave, ki se ji bližamo, nobene jasnosti in odločnosti. Morda dobimo združeno Slovenijo s kako avtonomijo, a še tu bomo morali reči, da si tega nismo priborili, temveč dobili po žrtvah 20. junija t. l. Slovenska ljudska stranka bo mogla reči le, da smo dobili združeno avtonomno Slovenijo kot plačilo za njeno suženjsko pomoč Srbom nasproti Hrvatom. Tako razume ta stranka danes borbo za politično samostojnost Slovencev. In s tako politično moralo doseženi »uspehi« naj imajo kako trajnejšo vrednost? To je nemogoče. Majhnega viharčka bo treba in avtonomije ne bo nikjer več. Ker je ne bo priboril narod v čisti, odkriti borbi in je zato tudi ceniti ne bo znal. Svobode ni mogoče priglufati. Predpogoj stalnejših in večjih uspehov slovenskega naroda na političnem polju, izvojevanja in vzdržanja slovenske politične samostojnosti, ja zdravo srce in jasna misel slovenskega človeka, čim enotnejši pogled na življenje in svet vsaj vodilnih ljudi vseh slovenskih organizacij. Le tako je mogoče kljub medsebojni borbi, v bistvu, v končni ideji vendarle sredotežno snovanje k porasti sile slovenskega človeka, slovenskega naroda. Slovincem je potrebna najprvo notranja konsolidacija, spoznanje, da morajo v vprašanju slovenske politične svobode nastopati kot narodna celota in ne po strankah, ena proti drugi. Treba nam je politikov, javnih delavcev, ki bodo znali gledati na slovenstvo dosledno z zreljšča celote in ne samo ene stranke; ne samo mesta, temveč tudi dežele in narobe; ne samo Kranjske ali Štajerske (odnosno Prekmurja), temveč Kranjske in Štajerske s Prekmurjem obenem in ne samo Slovenije, ki je v kralj. SHS, temveč tudi Koroške in Primorja. To naziranje nikakor ne izključuje stranke, v kateri bi bili zbrani vsi mali in ponižani v borbi proti svojim gospodarsko-socialnim izkoriščevalcem. Nasprotno! Ravno taka stranka bi mogla prinesiti v politično življenje Slovencev največ jasnosti, mogla bi postati matica zbiranja, pod pogojem seveda, da bi razredne borbe ne pojmovalo preveč mehanično in doktrinarno, ne preveč šablonsko po vzorih drugih narodov, temveč s polnim umevanjem za konkretnost, individualnost slovenskega položaja, razmer. Čim intenzivnejše bo snovanje iz zavesti iste usode slovenske skupnosti, tem večjo svobodo bomo mogli izvojevati in vzdržati. Ravno pri reviziji ustave, za katero danes gre, se bo zopet jasno pokazalo, koliko je zavest te skupnosti že ali, če sploh je napredovala. Vsaka slovenska stranka se bo morala jasno in precizno izjaviti. O, to bo zelo poučna preizkušnja resnobe in zrelosti Slovencev za politično samostojnost!

Vinko Košak:

§

V križe rešetke v moji celici
so se zvezde ujele.
Njihova jeklena, prozorna svetloba
lije na bele stene
in riše dolge črne križe.
Nekje sveti luna:
rob strešnega žleba je svetel
kot val v mesečini.

Strmim v stene in premišlujem...

Težka je misel jetnikov
in prav nič spokorna.
Kdo ti pravico je dal, človek,
da me sodiš?!
Povej!
Mrtev reži mi v obraz — paragraf.

Fran Onič:

Sonet

O, da mi do dna, do dna je priti
mimo mrtvih in votlih človeških oči!
Sam sebe da mogel bi pretopiti
v žarenje, ki nad polnočjo hiti!

s stavbe so padle in v duši pobiti
nekaj ko blazno v daljavo hiti:
vera zgubljena, nje zvoki razbiti,
ko truma mrličev, ki se reži.

Pa kaj bi vam pravil! Kdo srce umeje,
ki s strupom umira od grenkih prevar?
Pač bolje je njemu, ki se nasmeje,

ko zve, da ves svet je trd in teman. —
Ah, dvignil se bom in bolesti pijan
pozabim, da me je izruval vihar...

Milena Mohoričeva:

Povest o zidarju

Zidar Janez je spodobno potrkal, plaho odprl vrata in ponižno vstopil pred gospoda ravnatelja.

»Gospod, dela bi rad. Moje roke so trdne in zdrave in rade bi delale.«

»Hm, tako?«

»Slišal sem, da rabite zidarja za novo lepo hišo; pa sem prišel.«

»Tako, tako — nič ne vem o tem.«

»Ženo imam in otroke —«

»Vsak ima ženo. Vsi zidarji ne morejo pri meni delati. Ste volilec?«

»Sem, pa ne volim nikogar.«

»Zelo žal mi je, a ne potrebujem Vas.«

Plaho, kakor je prišel, je zopet odšel. Gospod ravnatelj pa se je razjezil:

»Gada naj bi si človek redil na prsih. Sodrga anarhistovska — —«

Gospod I. je rekel gospodu Z., gospod M. je rekel gospodu ravnatelju in delo je dobil drug zidar, ki je bil volilec ravnateljeve stranke.

Zidar Janez pa je hodil od ravnatelja do ravnatelja, od gospoda do gospoda. Stavbe so vstajale. Lepe so bile in ponosne; on sam pa ni smel zazidati vanje niti enega kamena. Silno življenje je bilo v njegovih rokah, mlada moč in volja. Gledal je stavbe in žalostne gube so se mu zarezale v lice. Tedaj je vzkipel:

»Koga naj volim, gospodje, koga? Kdo je, ki bi mogel od srca poljubiti njegovo stopinjo; kje je kdo, ki je tako udan naši zemlji, da bi šel v smrt za njo? Kako naj Vam dam svoje ime, gospodje, če Vas moja misel ne ljubi?«

Ostal je brez dela; postaral se je in lasje so mu osiveli. Takrat je šel.

*

Stopil je na veliko ravan. Ozrl se je v nebo, da bi tam v zrealu ozrl svojo čisto misel. Ozrl se je proti vzhodu, da bi ga pozdravili žarki vzhajajočega solnea, proti jugu in severu, da bi neustrašeno kljuboval viharju. Ozrl se je proti zapadu, da bi se mirno ozrl v smrt.

Šel je tja, kjer so zidali največjo palačo. Iztrgal si je srce in ga položil tik nad zidovje glavnih vrat. In iz srca je pognal nagelj. Oznanjal je ljudem, ki so hodili mimo, lepoto, z zelenjem upanje. Duhtel je opojno in oznanjal skrivnost ljubezni. A k delu in borbi je klical, nad portal viseč — krvaveči cvet.

Lojze Udè:

Kaj je narod in ali smo Slovenci narod ali ne?

(Nadaljevanje.)

IV.

Nekaj drugega je seveda narod po svoji subjektivno svobodnosti strani. Če je narod po svoji objektivni in etični nujnosti nekaj trajnega, samosvoja reka življenja, ki teče iz preteklosti skozi sedanost v prihodnost, samosvoja življenjska energija, je narod, s te strani pogledan, nekaj začasnega. Kako se v posameznih razdobjih posamezni pripadniki tega naroda zavedajo te nujnosti, kolika je njihova življenjska moč, etična zavest t. j. zmožnost podreditve oni nujnosti, nam pokaže subjektivno svobodnostna stran narodnega pojava: narod v eni generaciji. Tu je aksiomatično jasno, da o narodu v tem smislu ni mogoče govoriti, če iz nastopanja njegovih posameznikov ni videti čustva in zavesti neke skupnosti, neke notranje odločitve in discipline, če ni videti neke sile samostojnega nastopanja v odnosu do drugih narodov. S te strani gleda na narod Renan v svoji znani razpravi »Kaj je narod?«

Tako vidimo, da je končno vendarle največja težava v tem, kako v vsakem posamezniku, narodnem pripadniku vzbuditi in vzdržati zavest skupnosti iste usode in silo voditi jo. To je težko in najtežje posebno za male, politično nesamostojne narode. Skupno nastopanje celega naroda je možno le tedaj, če se posamezne osebe in plasti ne okoriščajo s slabostjo, revščino in trpljenjem svojih rojakov in tudi z njihovo točasno duhovno zaostalostjo ne. Tu ni izbire. V graduaciji vrednot in dobrin mora biti močno srce, vest, na prvem mestu. »Nočem v nebesa, dokler nima vanje vstopa tudi najbolj bedni in zavrženi brat,« to so besede, ki si jih mora na skrivaj reči vsak pripadnik nekega naroda. Narodi od osemnajstega stoletja dalje so tako utemeljevali svoj boj za svobodo, ta spoznanja so jim dajala silo za borbo. Občutek, da so zatirani, da jim odvisnost od drugih narodov škoduje na duši in na telesu, obujen smisel za dostojanstvo človeka in za človeško enakost od naroda do naroda, od razreda do razreda, od sloja do sloja, jih je družil in jim dajal silo za borbo. Poglejmo v zgodovino katereregakoli teh narodov, vedno bomo našli v začetku besede: človečanstvo, bratstvo, enakost. Iz sužnja, razkrojenega na duši in na telesu, postati človek, to je človečanstvo, človečanstvo v delih Trubarja, Prešerna, Levstika in Cankarja, Kristusovo človečanstvo. To ni človečanstvo, s katerim se sicer pri nas zagovarjajo vsakovrstne slabosti. Ljubezen, čut za resnico, pravico in svobodo družijo posamezne dele naroda in dajejo borbeno silo proti nasilju na zunaj. Samoumsko spoznanje dejstva, da je treba edinosti, sicer more za silo zadostovati, a je navadno preslabotno. Ona plast naroda, ki ima materialno moč (kapital in izobrazbo), mora

imeti tudi duhovno moč dejansko pomagati materialno revnim in jih ne pustiti propadati. Ona mora imeti zmožnost za vodstvo usode svoje zemlje. Kjer take moči ni, tam je v interesu zbravnosti nekega naroda, osredotočanja in dviganja njegove sile, ki je vedno najvišji cilj notranje narodne politike, da se ta plast prisili, da vrši svojo narodno dolžnost. Prevelika zaslepljenost te materialno močnejše plasti s tem večjo gotovostjo izzove nasilno osredotočenje teh sil, z odstranitvijo tistih, ki so glavna ovira takega osredotočenja. Noben človek ne dela rad revolucije, dela jo pa, če je k temu prisiljen. Noben človek ne zamenjuje rad miru z viharjem. Zamenja ga pa, če spozna, da pomeni mir zanj pogin.

V.

Kaj je torej narod?

Narod je skupnost ljudi nekega ozemlja, ki mora sama voditi svojo usodo t. j. s samostojnim iskanjem Boga: poslednje življenjske resnice, vseh ohranjujočih in pospešujočih sil človeškega življenja; s samostojnim preizkušanjem tujih in s porajanjem lastnih idej reševati in braniti smiselnost življenja ter tako živeti in rasti predvsem na osnovi lastnih prizadevanj. Narod je samosvoja mešavina resnice in zmote, luči in sence, vrlin in besov, samosvoja mešavina težav in ugodnosti priboriti se do lepega, močnega življenja in vzdržati se v njem. Narod je skupnost ljudi nekega ozemlja, ki mora na svoj način reševati celega in vsakega človeka brez izjeme. Če kljub objektivni in etični nujnosti te svoje naloge ne vrši, služi in hira na duši in na telesu, nujnost pa v današnjem času, ko narodov ni mogoče več kar fizično iztrebiti, kljub temu ostane. Praktično se pokaže v življenju to tako, da ta narodna skupina služi danes enem jutri drugemu narodu. Vsaka narodna skupina se mora ugotoviti v svojem odnosu do Boga, vesoljstva in posebej življenja človeštva čisto z lastnim prizadevanjem in je le to odredilo za njeno duševno zdravje in fizično blaginjo, ki je sploh mogoča. (Le v tem smislu moremo govoriti, da ima vsak narod svojega boga; sicer pa more biti Bog kakor resnica en sam; le pota do njega so različna.)

Narod je najizrazitejša kulturna individualiteta, se pravi to z drugo besedo in še drugače: je samosvoja etična (etika kot bistvo kulture), tudi etnična skupnost. Koliko izrazov uporabljamo, ki v bistvu vendarle vsi pomenijo isto: dokaz, kam da pridemo, če razne znanosti nimajo nikakega skupnega izhodišča, in nikakega skupnega cilja več, ker se popolnoma izgubljajo v predmetu svojega raziskavanja.

Kljub mnogovrstnim razlikam, ki povzročajo samostojne narodne okvire dela in stremjenja, pa je v bistvu, v nujnosti in zmožnosti ravnotežnega in ne drugačnega ravnanja človeka s človekom ter naroda z narodom, v nujnosti in zmožnosti stremjenja po človeku in narodu, po katerem je tako srečanje in ravnanje

edino možno, po vsem svetu vendarle en človek, eno je življenje, ena je resnica t. j.: en Bog. (Sicer bi bil izraz Bog sploh nesmisel in bi ga bilo treba izbrisati iz slovenskega besednjaka.) Ljubezem, pogum, iskrenost, resnico, pravico in svobodoljubnost so v vsakem času in kjerkoli pomenili zdravje in moč človeštva. Večni in neizpremenljivi so ti postulati lepega in močnega življenja. Raznolikost in pestrost kulturnega življenja je torej dana samo po raznolikosti težav in ovir, besičev, zmot in zmotic, s katerimi se mora v različnih človeških skupinah boriti človek za zmago teh postulatov v svojem življenju. Kulturne individualitete v pomenu neke predestinacije ni. Lepota je boj. Lepota v človeku je v borbi za te vrednote, v razgibanosti, ki jo ta borba povzroča; zato je lepota strašna kakor borba sama. Lepota v človeku je mir zmage teh vrednot v njem; zato je lepota veličastna, kakor mir in tihota take zmage. Imeti umevanje za lepoto se pravi imeti življenjsko voljo, imeti smisel za tako borbo v sebi in drugih, imeti umevanje za mir in tihoto take zmage. Življenje človeka in naroda, ki se takega boja boji, je gniloba, laž in sužnost.

Ker je vsled odmiranja in vedno novega porajanja ljudi, vsled težke borbe za vsakdanji kruh, vsled najrazličnejših strasti v človeku in vsled čudne lastnosti človeške duševnosti, ki je nagnjena k mehaniziranju tudi največjih vrednot, vedna nevarnost, da se tudi že dosežena sila izgubi, zato je prav za prav ta boj več in je bistveni napredek le v tem, da je vedno več ljudi deležnih dozorelosti v taki sili.

* * *

Čeprav torej narod, kakor že zgoraj rečeno, ni nekaj večnega ali boljše trajnega po neki absolutni neizpremenljivosti značaja in zmožnosti, po imanentni predestinaciji, je vendar trajen v taki in taki relaciji do česa, prostora, drugih človeških skupin, narodov. Moremo reči: Razporejenost sil in duh 20. stol. je tak, da narod ne more in ne sme »umreti«, ne da bi sledilo temu strašno duševno opustošenje pripadnikov tega naroda in ne da bi drugi narodi ne bili zapeljani v nove, imperialistične zmote. Danes je položaj tak, da se en narod ne more in ne sme žrtvovati na ljubo nekim željam drugih narodov in da bo en narod »umrl«, ko bodo »umrli« vsi. To pa je že problem vesoljne cerkve, društva narodov, vesoljne federacije, kakor jo snuje duh nove Rusije, ne pa n. pr. kak specifično jugoslovanski problem, kjer narodno ujedinjenje nujno pomeni smrt Slovencev kot samostojno ustvarjajoče sile in kot posebne jezikovne skupine. Sicer pa, kaj se pravi: narod naj se žrtvuje! Razumem žrtve posameznikov za življenje drugih, razumem dokaj dobro Kristusa; če pa mi govori kdo o žrtvi naroda, v smislu, da naj se ne upira zlu, krivici in nasilju tudi z železom, če so vse druge možnosti vzete in vsa

druga sredstva vestno (le za to gre) izčrpana, se ne morem ubraniti vtisa, da poslušam zofista, če ne celo lopova. Tudi o tem bo treba še govoriti. Slovenci moramo priti na jasno tudi v tem vprašanju.

* * *

Dočim razlike, ki jih naštevam zgoraj, tvorijo nujnost, da skupine, v katerih so take razlike dane, same vodijo svojo usodo, kar se kaže potem v posebnosti kulturnega življenja in v potrebi po lastni državnosti, pa se bije najbolj vidni boj prav za prav med številčno in materialno majhnimi in velikimi, med gospodarsko zatiranimi in zatirajočimi narodi in skupinami v narodu in je gledano s te strani cilj in smisel zatiranih dozorevanje od revnega sužnja do svobodnega, močnega človeka, ki se mu ni treba tresti za vsakdanji kruh ter vzdržanje človeka v tem položaju.

Človeštvo bi se torej delilo v glavnem po različnosti materialnih interesov in človeška družba bi brez pridržka lahko istočasno pristopila k izravnanju ekonomske neenakosti, ki je najbolj vidna in skeleča, ker se tiče onih potreb, katerih zadovoljitev je najbolj neodložljiva; horizontalna, tako zvana internacionalna vezanost interesov ekonomsko zatiranih bi bila usodnejša od »nacionalne« vezanosti, ko bi težišče težav in bojov dejansko in stalno ne bilo pomaknjeno v kulturno stran t. j. do vprašanja: kakšen naj bo posamezen človek posebno številčno majhnega in materialno slabotnega naroda in zatiranih skupin v narodu, kako naj živi, katere sile naj razvije v sebi, kaj mora vedeti, da se bo res mogel in znal boriti in da bo v boju vzdržal. To pa je eminentno kulturni problem. Človek je po narodih, kulturnih individualitetah različno zrel za borbo, različne so razmere in pogoji, v katerih se bije neki v bistvu sicer po celem svetu enaki boj. Tako je narod individualnost taktike, samosvoj ritem snovanja, ona struga, po kateri edino morejo vedno nove plasti pristopati k sili v zavesti človeškega dostojanstva brez nevarnosti, da zapadejo v novo zavisnost od drugih narodov in je zaradi tega treba večkrat težišče celega boja prenesti v obrambo te struge, vseh onih činiteljev, ki jo tvorijo (n. pr. jezik) in v tej borbi pokazati trmo, ki se preveč dnevno in utilitarno orientiranim mora zdeti zelo nerodovitna in včasih naravnost kot »obramba« kapitalistov lastne zemlje. Tudi borba ekonomsko zatiranih proti svojim izkoriščevalcem mora biti prožeta z narodno-kulturnim principom, da je le tisto resnična narodova last, do česar se ta narod, četudi z neko pomočjo drugih narodov, predvsem sam pribori, z lastno silo duha, srca in razuma, z lastno borbenostjo in požrtvovalnostjo. Prav in dobro je vedeti za svoje pravice in znati natančno precizirati svoje zahteve, a važnejše je vprašanje: kakšen človek more tem zahtevam izvojevati zmago. Tu pa se odpira človeku cel svet novih, čisto kulturnih problemov. Tu zadene človek tudi na problem religije, pa naj ga že potem reši negativno ali pozitivno. Rešiti ga mora in sicer samostojno rešiti.

VI.

Slovenstvo kot narod, kot ona človeška skupina nekega ozemlja torej, ki mora sama voditi svojo usodo, ker je za njeno duhovno kakor fizično prospevanje tako najboljše, je življenjsko dejstvo in dolžnost. Priznanje tega dejstva in dolžnosti ni toliko zavisno od njune znanstvene dokazljivosti kakor od moralne moči ljubezni, poguma in resnicoljubnosti. Tako sem povedal že zgoraj in poudarim tu še enkrat. Vendar pa bi bilo vsakemu Slovincu tudi že po tem, kar se je o narodu pisalo drugje, mogoče spoznati, da smo Slovenci narod po nujnosti in bi mu bilo mogoče tako že po zunanjih znakih, čisto umskim potom, ne da bi mu srce, vest in natančno opazovanje sedanjosti mnogo neposrednejše narekovalo, kako naj dela, priti do resnice.

Dejstvu lastnega književnega (pismenega) jezika je treba dati tisto pomembnost, ki jo to dejstvo ima vsepovsod tako za notranje življenje naroda, kakor za odnose med narodi. Slovenci nismo nobena izjema in če rečem, da ima dejstvo posebnega slovenskega književnega jezika nasproti drugim narodom učinek, da nas ne smatrajo za svojce v tisti intenzivnosti, ki bi jo potrebovali, da bi smeli opustiti samostojnost nastopanja in jim prepustiti vodstvo naše usode, pribijem s tem samo neko dejstvo in ne razumem, zakaj da se smatra to za sovraštvo proti tem narodom. Opustiti danes slovenski pismeni jezik pa se pravi zopet zapraviti možnost, da se razgovorimo z našim človekom o vseh tistih intimnostih, odtenkih čustev in misli, ki jih je mogoče izraziti le z materinim jezikom v pisani besedi in tako še poglobiti prepad med človekom z grude in iz tovarne ter inteligenco. Opustiti danes slovenski pismeni jezik bi pomenilo zapreti slovenskemu kmetu in delavcu pot do izobrazbe in pretrgati tisto najmočnejšo vez, ki veže Slovence Jugoslavije s Slovenci na Koroškem, v Primorju, na Madžarskem, pa tudi na Westfalskem, Ameriki in drugod ter jih pustiti, da utonejo v tujem morju. Pomnožila bi se v Slovincih zmeda in zagrenjenost, ta hudi sovražnik vsake visoke misli. To je v kulturnih in socialnih zahtevah teh v političnem stanju dobe utemeljena trdoživost slovenskega jezika. Trdoživost slovenskega jezika s čisto umetniško-ustvarjajočega zrelišča priznava tudi Vladimir Levstik v članku »Misli o slovenščini« v »Jutru« dne 24. oktobra 1926. Le ljudje, ki so presurovi in preomejeni, da bi imeli smisel za taka dejstva in vezi morejo govoriti o smrti slovenskega književnega jezika. Na zahtevo nekulture naj torej izgine slovenski jezik in z njo slovenska kultura, slovenski narod? Ne. Slovenskega jezika mi ne moremo opustiti. Dokler pa obstoja ideja srbsko-jugoslovenske narodne edinstvenosti, imamo Slovenci sovražnika v svojem taboru. Danes so se sicer ti sovražniki, kolikor se tiče samo slovenskega jezika, potuhnili. A ne smemo se dati uspravati. Ob prvi ugodni priliki morejo edinjaši (zagovorniki nivelizacije) napraviti nove poizkuse; saj je res, da je slovenski književni jezik ena najmočnejših ovir srbsko-jugoslo-

venskega narodnega, atomističnega edinstva, ker se po njem najbolj vzdržuje in ustvarja samosvoj slovenski duševni svet, samosvoj ritem snovanja. Ob vsaki taki priliki bomo Slovenci znova vrženi v boj za slovenski jezik, ki nam že 100 let absorbira toliko sil, katere bi mogli sicer boljše porabiti drugje. Tu je treba napraviti enkrat za vselej konec!

Tudi za moč dejstva tisočletne posebnosti zgodovinske tradicije in njenih kulturnih ter civilizacijskih usedlin v nas je treba imeti toliko smisla, kolikor je prav, da se čuvamo pred zaletlostjo. Za Slovence morejo biti ta dejstva pri odločitvi, da hočemo biti narod, še večjega pomena kakor trdoživa posebnost slovenskega jezika. Na našem ozemlju zadevajo Slovani ob Romane in Germane. Na njem se poznajo močni sledovi teh dveh tako zvanih izrazito »zapadno-evropskih« kulturnih skupin. Po vsej svoji civilizaciji smo Slovenci izraziti zapadni Evropeci. Niso v tem same prednosti, celo velike nevarnosti so, a dejstvo je to in kar je najvažnejše: v primerjanju s tem, kar nam more nuditi Srbija s svojo kulturo in civilizacijo še vedno nekaj boljšega. Ako govorimo: »Ex oriente lux«, tisti orient pač ni Srbija, Bizanc in Turčija. Vsako zavestno pospeševanje niveliziranja je nasilje in pomeni nujno nivelizacijo nizdol, kajti mi ne moremo čakati. Mi imamo po zgodovini dan svoj ritem kulturnega in civilizacijskega snovanja. Odpovedati se mu, dati si ga narekovati od drugih narodov, pomeni smrt, propad, kaos. Odločiti se je treba. V zvezi s posebnostjo naše politične lege tvorijo ta dejstva novo nujnost za nastopanje kot narod in za samostojno politično organizacijo.

Moči in treznega razuma ne pokaže tisti, ki ga je samo ujedinevanje, sama solzava bratska ljubezen in neka sentimentalna internacionalnost, ki ve za pravice vseh narodov, le za pravice svojega naroda ne, temveč tisti, ki ima razumevanje za trdoživost teh dejstev, ki preteklost spoznava, razmišlja o njej in vestno študira sile, institucije, uredbe in navade, ki delujejo v sedanji družbi kot dediščina iz preteklosti ter na tej podlagi potem snuje naprej. S tem nikakor ni rečeno, da naj se s temi dejstvi in s to dedščino tudi sprijazni, temveč le to, da dobro spozna zaveznike in nasprotnike ter da najde pravi način in okvir, v katerem se bo mogel uspešno, s kar najmanj deljenimi silami boriti proti temu, kar misli, da mora pasti ter da ne ruši, kar v tej smeri že obstoja. Resnična in uspešna revolucija duhov je bila možna vedno le na tej podlagi. Kar je v nas Slovincih nečistega, slabotnega in tujega, mora biti očiščeno in smotrno urejeno le po nas samih. Tako so čutili tudi naši kulturni delavci v preteklosti, le, da Slovenci zelo, zelo slabo razumemo delo obujanja živega, samostojno snujočega duha in močnega srca, ki ga je vršila pri nas Slovincih pretežno literarna umetnost. Tudi danes nam ne more pomagati noben drug narod, že iz preprostega razloga, ker

nas nihče ne more poznati tako dobro, kakor se moremo in moramo poznati le sami. Saj ravno to je bistvo naroda, da se mora sam boriti za čistost in moč svojega življenja in da je le-to v resnici njegovo, do česar se sam pribori. V vsem našem kulturnem, gospodarsko-socialnem in političnem položaju je mogoče videti to nujnost. Vsako nasilje, vsak političen pritisk od zunaj more tudi ono, kar je v nas nečistega in slabega, le še utrditi. Vsak človek mora najti končno le še toliko moči, da gre raje v pekel prostovoljno kakor v nebesa s silo in naj se ta nebesa imenujejo jugoslovenska, srbska, italijanska ali avstrijska nacija. To je sveta trma, mati vsega velikega. V nas Slovencih je mora biti več, mnogo več. Cilj vsega je močan, življenjskim nadlogam kljubujoč človek, sebi zvest, v sebi temelječ. Slovenska politična samostojnost n. pr. je samo eno sredstvo, da se ta cilj v slovenskem človeku doseže in postane laž v tistem trenutku, ko hoče biti sama sebi namen.

Poleg vsega tudi geografska in politična lega slovenskega ozemlja in njegova zgradnja in izoblika zahtevata budnega, duševno močnega in gibčnega ljudstva. Tako more biti le ljudstvo, ki se v nobenem trenutku ne zanaša na druge narode in sile bolj kakor nase, ki torej samo hoče biti narod. Naša pasivnost politično konkurencio drugih narodov za naše ozemlje samo še krepi. Popolna nevtralizacija tega ozemlja pod protektoratom društva narodov, v katerem naj bi bila še Amerika in Rusija, bi pomenila idealno rešitev slovenskega vprašanja, eno največji garancij evropskega miru.

Kolikor je torej mogoče dokazati, smo Slovenci narod po objektivni in etični nujnosti. Ali moremo n. pr. Slovenci zavreči svoj jezik? Zgoraj govorim o tem. Tudi brezuspešni poizkusi 19. stoletja* in zlasti takoj po prevratu 1918. leta dokazujejo, da to ni mogoče. Ali moremo Slovenci eliminirati dejstvo 1000 letnega, od Hrvatov in Srbov ločenega življenja ter posebnih kulturnih in civilizacijskih usedlin v nas, vsega onega, kar označujemo z besedo zgodovina, ali moremo eliminirati oblikujoči vpliv teh posebnosti na duha našega človeka, posebnosti, ki jih naš človek kakor pri vdihavanju zrak nezavestno sprejema vase in kar ustvarja v njem neki apriorizem posebnega, od drugih narodov se razlikujočega duhovnega stanja, čustvovanja in mišljenja? Ne moremo. Ali moremo spremeniti svojo geografsko in politično lego? Ne moremo. Z vsem tem pa je dana neka trajnost slovenstva in nujnost, da nastopamo in se organiziramo kot narod.

* * *

Nekaj drugega je seveda, ali Slovenci kažemo že dandanes tisti smisel za skupnost in silo samostojnega nastopanja, ki edino

* Primerjaj samo razpravo dr. Ivana Prijatelja »Borba za individualnost slovenskega književnega jezika v letih 1848—1857« v IV. in V. letniku Časopisa za slov. jezik, književnost in zgodovino.

šele prepričuje druge narode in ki po mnenju nekaterih teoretikov še karakterizira narod. Tu je treba priznati, da Slovenci po tem, kakršni smo danes, na druge narode ne moremo delati vtisa, da smo narod. Največji krivci, da je temu tako, pa so ravno oni, ki trdijo, da nismo narod in po tem usmerjajo svoje »kulturno« delo in politično nastopanje ter drugi, ki v besedi sicer priznavajo, da smo narod, ki pa nimajo sile, da bi besedo izpremenili tudi v dejanje.

(Konec prihodnjič.)

ZAPISKI

Pred desetletnico Cankarjeve smrti

Od ponesrečene proslave petdesetletnice Cankarjevega rojstva mineva drugo leto. Človek bi pričakoval, da bo ta ponesrečena proslava marsikoga izučila. Vsa znamenja pa kažejo, da bo šla tudi desetletnica Cankarjeve smrti neopaženo mimo nas, oziroma pravilneje: mimo priznanih predstavnikov slovenskega naroda, slovenske umetnosti in odbora za postavitev Cankarjevega spomenika. Mi pa vendar mislimo, da bi bila možna in nujna dostojna proslava.

Ne bom ponavljal, da je Ivan Cankar naš največji pisatelj; to trdijo danes celo tisti, ki ga komaj poznajo, dà, celo tisti, ki so ga dolga desetletja tajili in mu metali polena pod noge. Tudi ne bom ponavljal, da je Cankar naš največji dramatik, dasi je pred dvema leti neki kritik zapisal v častitljivem »Slovenskem narodu« (15. V. 1926), da »Cankar ni dober dramatik« in ga ni nihče javno zavrnil razen Cirila Debeveca v »Mladini« (II. let. str. 138). Vem, da bi bilo vse to brez pravega smisla, ker bi skoraj gotovo nikogar ne prepričal, da imam jaz prav in ne on. Vendar pa mislim, da je jasno tudi tako zvanim predstavnikom slovenskega naroda, da zasluži Cankar vsaj toliko dostojno proslavo, kakor jih prirejamo leto za letom raznim pisateljem tujih narodov, ki se s Cankarjevo umetnostjo komaj ali pa sploh ne morejo meriti.

Iz dveh vzrokov pišem te vrstice. Prvič, ker nisem bral v oficialni napovedi repertoarja za leto 1928/29 uprave slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani (Sl. N. 25. avg. 1928.) niti besedice o spominski proslavi desetletnice Cankarjeve smrti in drugič, ker sem se ob tej priliki ponovno spomnil, da obstoji nekje v beli Ljubljani »Odbor za Cankarjev spomenik«, ki trdovratno in nevzdramno spi.

V repertoarnem načrtu našega gledališča je sicer zapisano, da bo gledališče proslavilo 100 letnico Tolstega in Ibsena ter 60 letnico Gorkega, o Cankarjevi desetletnici pa niti besede. Res je sicer, da obljublja uprava ob tej priliki Cankarjevo »Pohujšanje v dolini šentflorjanske« v popolnoma novi opremi, režiji in inscenaciji, ali to je vendar veliko premalo. Že v začetku sem konstatiral, da je bila petdesetletnica ponesrečena in zato bi bila tembolj dolžnost našega gledališča, da se ob tej priliki dostojno oddolži in popravi, kar je bilo pred dvema leti zamujeno. Konkretno: ob tej priliki bi se morala uprizoriti vsa Cankarjeva oderska dela, na obletnico njegove smrti pa bi se morala prirediti še posebna spominska svečanost. To smo tudi pričakovali, ker je letos vodja našega gledališča Oton Župančič, Cankarjev tovariš in sobojevnik in ker smo videli ob priliki Župančičeve petdesetletnice, da so tudi pri nas

take dostojne proslave možne. Zato apeliramo nanj, da pravočasno popravi, kar je bilo iz nam neznanih vzrokov zamujeno pri sestavi repertoarja. Če pa bi se ta načrt radi tehničnih ali finančnih težkoč ne mogel izvesti, potem naj uprizori gledališče na novo poleg »Pohujšanja v dolini Šentflorjanski« vsaj še »Lepo Vido« in eno dramo »Kralja na Betajnovi« ali »Hlapce«, na obletnico smrti pa priredi spominsko svečanost.

Upamo, da ta naš poziv ne bo naletel na gluha ušesa in da bo tudi uprava uvidela nujnost našega predloga.

Tudi »Odbor za Cankarjev spomenik« ima ob desetletnici prav lepo priliko, da popravi, kar je zamudil v pretečenih letih. Naravnost nerazumljivo je že, kako zamuja vse prilike za pridobitev potrebnih sredstev za postavitev spomenika. Prepričani smo bili, da se bo oglasil vsaj za petdesetletnico, saj smo ga prav iz tega vzroka spomnili nekaj mesecev pred petdesetletnico v »Mladini« (II. let. str. 54.) na njegovo dolžnost. Toda vse zaman. Odbor spi. Ker pa smatramo, da ne sme biti odvisna postavitev spomenika narodove hvaležnosti svojemu največjemu umetniku od nekaterih poedincev, ki se ne zavedajo svoje dolžnosti, pozivamo »Odbor za Cankarjev spomenik«, da vsaj ob tej priliki stori svojo dolžnost in priredi morda skupno z gledališko upravo spominsko svečanost, katere čisti dohodek bi bil namenjen za Cankarjev spomenik. Če pa odbor tega ni zmožen, oziroma, da ima namen to iz kateregakoli vzroka opustiti, potem smatramo za potrebno, da odlože gospodje svoja mesta in jih stavijo na razpolago ljudem, ki bodo voljni vestno izpolniti prevzete dolžnosti.

Popravimo, kar je bilo zamujeno in skušajmo se vsi oddolžiti tako dostojno Cankarjevemu spominu, kot to zahteva naša dolžnost in kulturna stopnja slovenskega naroda.

Vinko Košak.

Izjava

ki sta jo poslala uredništvo »Svobodne Mladine« in klub neodvisnih akademikov ljubljanske univerze* predsedstvu HSS v Zagrebu o priliki dogodkov v parlamentu 20. junija t. l.:

»Z globokim ogorčenjem smo sprejeli vest o strašnem zločinu člana radikalne stranke, velesrbskega fanatika Puniše Račića nad parlamentarnimi zastopniki hrvatskega naroda.

Izrekamo svoje globoko sožalje nad padlima žrtvama Pavlom Radićem in dr. Gjurom Basaričkom in srčno želimo skorajšnjega okrevanja Vašemu voditelju Stjepanu Radiću, dr. Ivanu Pernarju in Ivanu Grandji. Prosimo Vas, da sporočite to tudi njihovim svojem.

Težko nam je, da je v tem času v vladi najštevilnejša zastopnica slovenskega naroda SLS, da v komentiranju tega zločina kaže njeno časništvo toliko pomanjkanja moralne sile in politično kratkovidnost in da je s tem podan videz, da je tudi velik del Slovencev soodgovoren za ta zločin nad hrvatskim narodom.

Zagotavljamo Vas, da se hoče mlada slovenska generacija, zbrana v »Klubu neodvisnih akademikov« odločno boriti, da se najdeta slovenski in hrvatski narod v skupni borbi za politično in gospodarsko-socialno osvoboditev.«

* Na zahtevo policije kot »državi nevaren«, pa tudi še iz nekega drugega vzroka, o čemer morda še govorili, bo ta klub sedaj menda razpuščen odn. se bo razšel: op. ur.

Ker smo bili zaradi te izjave privatno od več strani grajani, češ, da se kot revija za kulturna vprašanja »vtikamo v politiko«, da padamo v tako težkem času slovenski ljudski stranki kot večinski zastopnici Slovencev nekako v hrbet in da smo naivni, ker damo kaj na KDK, mislimo, da je naša dolžnost, da to izjavo malo pojasnimo.

Naš odnos do politike je iz dosedanjega pisanja že precej jasen. Naj ga poizkusimo tukaj zopet kratko precizirati, kakor ga bomo morali ob razbitosti gledanja na življenje pri nas menda še večkrat.

Kaj je kulturno in kaj politično vprašanje, kaj kulturno in kaj politično delo, kaj kulturna in kaj politična borba? Le po formalni strani, po sredstvih je mogoče ločevati, po bistvenem duhu in smotru, ki ga morata zasledovati kulturno in politično delo, pa ne more biti med njima nobene razlike. Poznamo pojem kulturne politike. To ni samo tista politika, ki ustanavlja in vzdržuje institucije, v katerih se vežba in vzgaja duh in skrbi za telesno zdravje, temveč vsaka politika, ki z izpreminjanjem in reguliranjem organizacijskih, socialnih in gospodarskih razmer skuša doseči tisto, kar bi naj dosegalo kulturno (v ožjem pomenu te besede) delo z direktnim vplivanjem na človeka: dvigniti ga v dobroti in sili.

20. junij nam dokazuje, do kakšnega sovraštva vodijo sedanje ustavne organizacijske razmere v kralj. SHS. Čim več zadev se v državi z različnimi narodi, s tako različnimi kulturnimi in civilizacijskimi razmerami skupno rešuje in vodi, tem več priložnosti je za spore in sovraštvo. Borba za federacijo, katere en sestavni del naj bi tvorili Slovenci, je kulturna borba v najlepšem pomenu te besede, kajti s federacijo se bo priložnost za take spore in sovraštvo zelo zmanjšala, če na to, kaj da bi pridobil s tako samostojnostjo slovenski človek in narod tukaj niti ne pomislimo. 20. junij pomeni važen mejnik v ustavnem razvoju kralj. SHS. Nihče naj se ne vara, da bodo Hrvati na to pozabili. Hrvatski teritorij pa leži med nami in Srbijo in nam ne more biti vseeno, kaj da se s Hrvati zgodi odn., kaj da Hrvati napravijo.

Po našem občutju in spoznanju bi morala SLS po umoru v narodni skupščini izstopiti iz vlade. Prisiljeni smo pozorno zasledovati nastopanje stranke, v kateri gledajo tako Srbi kakor Hrvati in ves ostali svet glavno predstaviteljico Slovencev ter se tudi sama tako imenuje. Nočemo s tem reči, da bi se morala na vrat na nos pridružiti KDK. Slovenska ljudska stranka ima pravico biti previdna nasproti strankam, ki so jo za časa, ko je stala osamljena v borbi za revizijo ustave in avtonomijo Slovenije, napadale, ali pa jo vsaj neprestano vabile in gonile v vlado (SKS, Ivan Pucelj v »Kmetijskem listu«, »Narodni Dnevnik«). Mogla bi ostati v parlamentu. Ona pa ne samo, da ni stopila iz vlade ali hotela na kak izraziteljši način pokazati, da se noče solidarizirati s srbijanskimi strankami, temveč se je prav po umoru izpostavila nasproti Hrvatom na tako brezvesten in nespameten način, da bo sovraštvo, ki ga je od onega časa zasejala med Hrvate in Slovence še dolgo trajalo. Zlasti časništvo te stranke stori vse, da bo to sovraštvo čim bolj globoko in temeljito. Ne se izogibati odgovornosti vladanja, da, to je pogum. Ne se je bati v razmerah, kakršne so še v kralj. SHS in zlasti po 20. juniju, pa je ošabnost in omejenost. zamujanje ugodne prilike izvojevati si nekaj, kar sem še nedavno imel za najvažnejše. Politika SLS in pisanje njenega časništva Slovence moralno razkraja in bega. Že pred 20. junijem t. l. je časništvo SLS pisalo tako, kakor da vstop SLS v vlado pomeni za Slovence prav nekako zmago, ko je bil v svojem bistvu le udelec pod križem, ki ga nosi slovenski narod v borbi za svojo politično osvoboditev. Zaradi vstopa v vlado samega po sebi bi je ne mogli obsojati, čeprav nismo bili zadovoljni, način udeležbe v vladi in pisanje njenega časništva na je že takrat zaslužilo najostrejšo obsodbo. Čemu je bilo treba braniti prav vsak akt vlade in poleg tega ne tako gnusen in bedast način? Pisanje zlasti prvi teden po umoru pa bo ostalo človeku vedno v spominu kot dokaz sumljive vrednosti katoliške morale in uvidevnosti onih, ki sede v ured-

ništvih časništva SLS. Tudi danes je pisanje časništva SLS tako suženjsko in partizansko, da se kosa z »Jutrom« iz njegove najslabše dobe. To niso pretravanja. To so ugotovitve ljudi, ki so nekaj s simpatijami spremljali lepi boj te stranke za pravice Slovencev. Molcati k temu, kar danes dela SLS, bi se reklo izdajati slovenski narod. In tu ni za nas nobenih pomislekov več.

Kar se tiče ocitka, da smo naivni, ker kaj damo na KDK, pa tole:

Ze iz naslova se vidi, da imamo o KDK pomisleke, ker bi izjavo sicer naslovili nanjo in ne na HSS. Ali mislite, da se nam je to kar nekako nehote primerilo? Naslovili smo izjavo na HSS, ker vidimo v njej najčistejšo zastopnico teženj hrvatskega naroda in ker so bile tudi žrtve 20. junija t. l. člani te stranke. Vendar pa imamo tudi o KDK svoje mnenje. Mislimo, da je treba KDK na Hrvatskem drugače presojeti, kakor KDK na Slovenskem. Slovenci vsak trenotek pozabljamo, da smo narod zase in se naše razmere precej razlikujejo od onih na Hrvatskem. KDK na Hrvatskem je v bistvu zamišljena kot zveza med najmočnejšo hrvatsko stranko in prečanskimi Srbi, predvsem onimi, ki so na hrvatskem teritoriju. Kot taka pomeni ta koalicija za Hrvate nekaj dobrega vsaj toliko, kolikor nevtralizira prečanske Srbe, če ne celo asimilira. Očitek, da vodi Hrvate le sovraštvo proti Srbom, s to zvezo precej izgubi na ostrini. Nekaj drugega je seveda, koliko pridobivajo Hrvati s to zvezo na programatični jasnosti. Morda je upravičen očitek, da imajo v celoti Hrvati od te zveze več škode kakor koristi. Prepustimo pa to odločitev Hrvatom. Kdor se zaveda, koliko intimnosti je v snovanju vsakega naroda, bo s sodbami o drugih narodih vedno zelo previden. Dosti točnejšo sodbo je mogoče izreči o KDK na Slovenskem. V tej koaliciji se kaže le velika zavisnost SKS od HSS in slovenske SDS od Pribičevića. Na Hrvatskem so nekaj napravili, na Slovenskem pa so slepo posneli. Na Hrvatskem se je zvezala HSS kot močnejša s slabejšim, na Slovenskem pa je ravno narobe. Od takih zvez pridobi le oni, ki je močnejši, bolj organiziran in bolj udaren. To je pri nas brez dvoma SDS. V času, ko je treba postaviti jasen slovenski politični program, pomeni tesnejša zveza z meščansko stranko, ki idejno plove v nekem zmedenem naprednjaštvu in jugoslovenstvu, zmanjšanje slovenske bojne sile. Dokler se SDS jasno in odločno ne izjavi za revizijo ustave v smeri samostojne združene Slovenije, pomeni vsako paktiranje z njo za slovenski narod le škodo. Namesto edino napredne, slovensko nacionalno in socialno bojne fronte, pomeni taka zveza za Slovenijo v vsakem oziru zelo reakcionarno »napredno fronto«. Ako bi hoteli ti dve stranki v resnici postati za slovenski narod vsaj približno to, kar je za Hrvate HSS, jedro, okrog katerega naj bi se zbral slovenski narod, tedaj bi morali osnovati slovensko narodno zvezo in tako šele vstopiti v zvezo s Hrvati. Šele tedaj bi mogli priti SLS do živega, šele tedaj bi pomenili za slovenski narod jasnejši in odločnejši korak naprej. Na ta način pa ne pridemo nikamor.

Vendar pa je res, da je najnaravnejša zveza zveza vseh zatiranih proti zatiralcem in bi morali stati Slovenci v celoti na strani Hrvatov, dokler boj ne bo izvojevan. Dokler ne bodo prišle slovenske stranke do spoznanja, da mimo Zagreba ne smejo hoditi v Belgrad in Hrvati do spoznanja, da so brez Ljubljane preslabotni, toliko časa se bo Belgrad lahko smejal. Da pride do tega spoznanja, zato hočemo delati po svojih močeh.

„Ali smo ali nismo“?

to vprašanje je rodilo novo vprašanje: „Ali smo kedaj hoteli biti?“ tako je govoril Anton Novačan, avtor drame »Herman Celjski« publicistu B. Borku v razgovoru, objavljenem v »Jutru« 22. IV. 1928. In je iskal v zgodovini in našel — celjske grofe.

Zaradi samega spoznanja življenske resnice ne bi bilo tako zelo nujno, da toliko brskamo po zgodovini. Vendar pa je res, da delamo tako vsi, menda že zaradi tega, da se podpremo, da pridobimo na avtoriteti, če se nam posreči pokazati, da je duh, katerega glasniki smo, tudi v preteklosti vršil velike reči.

Kakršno je namreč življensko in svetovno naziranje iskalca, take so njegove najdenine v preteklosti, kar se mu zdi veliko in bistveno v sedanosti, to se mu zdi veliko in bistveno tudi v preteklosti; duh, ki se mu zdi odrešilen za sedanost in bodočnost, tudi v zgodovini tvori zanj prava čuda. Seveda s tem nočem reči, da imajo vsi enako prav. To bi bilo obupno. Eden ima bolj prav kakor drugi, eno naziranje je resnici najbližje.

Mislím, da duh, ki je vodil Novačana pri razmišljanju slovenske zgodovine, ni pravi in da ni prav našel. V občutju slabotnosti in plašnosti današnjega slovenskega človeka, njegove majhne bojevitosti, iz skrite želje, da bi bilo v slovenskem narodu več sile, se je ustavil pri čisto fizični, politično-imperialistični sili celjskih grofov. Njegovo iskanje gre vse preveč mimo idej, na katerih osnovi se organizuje moderna Evropa.

Za karakterizacijo duha, ki je napisal »Hermana Celjskega«, naj citiram le še tale stavek, katerega je izrekel Novačan v pogovoru z Borkom: »Če so imeli Celjski kaj germanske krvi v sebi, kaj je to, še bolje! Kdo je nima, ki je kaj vreden v Evropi?« To je vpliv nemške rasne teorije, je ena osnovnih idej političnega pangermanizma, ki je v svetovni vojni doživel sicer poraz, ki pa še danes ni mrtev. Kako naj se mu z zadostno silo upiramo, če sami tako mislimo? Nasproti postavljamo v vse pojave življenja z vso doslednostjo izvedeno idejo človečanstva, ki človekove vrednosti ne ocenjuje po taki ali drugačni krvi, ki se pretaka po njegovih žilah, ne izvaja bojne, ustvarjajoče sile iz krvi, temveč iz tistih prvin človeškega duha, ki tvorijo njegovo bistvo: iz moralnih prvin. To niso nobene malenkosti. To so globoki konflikti iz neurejenosti in raztrganosti slovenskega duhovnega življenja in po njem tudi vsega ostalega snovanja.

Nobenemu narodu ni usojeno vstati iz tako čistega človečanskega duha kakor slovenskemu narodu. V zgodovini ne moremo najti nobene opore, nobenega vidnejšega dokaza svoje sile. Le, kolikor je in bo vsakteri izmed nas vreden, močan kot človek, smo in bomo vredni, močni kot narod. Slovenstvo v svojem bistvu je rezultat borbe za resnico, za pravico in svobodo človeka s te grude. V znamenju te borbe smo se izločili iz kaosa davnine, dobili prvi prevod svetega pisma, v znamenju te borbe smo rasti v 19. stoletju in isti bojni duh nas sili, da smo in vztrajamo kot Slovenci, kot slovenski narod, če nočemo propasti kot človek. V tem duhu je naša vrednost in moč.

Čas je, da pridemo s temi celjskimi grofi na čisto. In še koliko drugih podobnih vprašanj iz naše zgodovine nam je treba rešiti!

L. U.

Ljubljanski Pen-klub v Belgradu

Prav je, da so slovenski kulturni delavci obiskali Belgrad in Srbe opozorili na slovensko literaturo ter tako nekaj doprinesli k medsebojnemu spoznavanju. Nismo pa bili zadovoljni z recitacijskim programom, ki je bil (razen pri Antonu Vodniku seveda) malo preveč prikrojen po tem, kar Srbi radi slišijo. Tudi sicer bi bilo treba uporabiti to priliko in se s srbskimi kulturnimi delavci odkrito porazgovoriti o vprašanjih, ki nas vse mučijo in če bi bilo tudi treba malo politizirati in pokazati kak oster rob in ne same gladke okrogline.

Predstaviti so se dali slovenski kulturni delavci srbski javnosti po publicistu g. Božidarju Borku. Ko to poudarjam, nočem reči, da bi mogli dobiti boljšega moža. Komaj si morem predstavljati, da bi bilo v današnjih kulturnih in političnih razmerah v Sloveniji in kralj SHS to mogoče. Le značilno se mi to zdi za duha današnjih slovenskih kulturnih delavcev. V slovenskem kulturnem življenju vladajo danes pač neizrazitost, zbegani prividi in najklavrnejši kompromisi.

Poročilo g. Božidarja Borka o tem obisku v »Jutru« 20. V. 1928 je poglavje zase. Ko bi bilo več prostora, bi vsaj prve odstavke tega poročila ponatisnili. Je že res, da je duhovna, v bistvu torej moralna zbeganost tako splošna bolezen našega časa, da ji podlegajo še močnejši, kakor je g. Borko, in je v nas vseh še več ali manj nejasnosti in iskanja. Če pa g. Borko trdi, da se v »robotosti« današnjega Belgrada očituje le »zdravje« in previšek »fizične sile«, potem je zame gotovo to, da se v slavospevu g. Borka na današnji Belgrad očituje previšek hlapčevskega duha. Škoda pesniškega zanosa in duhovitosti g. Borka za take reči.

L. U.

Ob polomu fašizma v Sloveniji

Slovenski narod je morda med onimi redkimi narodi v Evropi, ki nimajo svojega fašizma. S to novo rastlino, zrastle iz zmedenih in razpadajočih političnih in gospodarskih poveljnih razmer v Evropi, slovenski narod kot celota ni imel nič skupnega in tudi vsak poizkus, da bi pričeli Slovenci v obrambi proti tujim fašizmom odgovarjati na enak način, torej s fašistovskimi metodami, se je dosedaj še vedno klavrno ponesrečil. Vprašanje obrambe in ohranitve Slovencev kot naroda je že v svoji osnovi takega značaja, da izključuje vsako fašistično špekulacijo, za katero se redno in v glavnem krijejo povsem drugi nameni. To so dokazale tri vrste tujega fašizma, s katerimi je imel slovenski narod opraviti in ki so mu povzročile že mnogo gorja, namreč avstrijski Heimwehr, italijanski fašizem in »jugoslovansko« orjunaštvo. Kajti, da »Orjuna« ni bila oblika slovenskega fašizma, temveč gibanje, ki je zrastle na tujih tleh ter da so bili njeni cilji povsem nasprotni onim slovenskega naroda, ne dvomi menda nihče, razen tistih redkih, ki še zanikujejo eksistenco slovenskega naroda. Heimwehr na Koroškem, fašizem v Italiji, orjunaštvo tu pri nas, vsi trije proti vsemu, kar je slovensko, — ni čudno, da je slovenski narod instinktivno zamrzil vse, kar je le dišalo po fašizmu.

O idejni zvezi pri fašizmih raznih narodov ni mogoče govoriti, ker fašizem se do temeljne ideologije še ni povzpel, moglo pa bi se tu govoriti o mentalitetni sorodnosti. Kako, pove jasno primer Orjuna pri nas. Saj je njeno početje na las slično metodam italijanskega in nemškega fašizma.

Gibanje »Svobodne mladine« ni prezrlo orjunaškega gibanja in prav resno smo se trudili, da bi zavzeli neko stališče do njega. To stališče smo tudi imeli in sicer izrazito odklonilno, tako odklonilno, kakor menda nobena druga skupina, bodisi politična, bodisi kulturno-politična skupina v Sloveniji, ne. Prav jasno nam je bilo interesno ozadje orjunaštva. V neposredno borbo z njim se sicer nismo hoteli spuščati, kajti borba z argumenti, z agitacijo in s postavljanjem nasprotnih načel bi bila tu neumestna. »Orjuna« ni imela ne argumentov, ne idejne agitacije in ne lastnih načel. Tu je mogla pomagati le vzgoja mladine in sicer temeljita ter v začetku. Z gradbo lastne ideologije, s postavljanjem visokih načel slovenstva in s povdarjanjem nacionalnega in razrednega boja, ki ga mora slovenski narod, kot izrazito proletarski ter socialno in politično tlačeni narod še boriti, je »Svobodna mladina« zbrala krog sebe duševno elito slovenske neodvisno misleče mladine in s tem si smemo in moremo lastiti tudi del zaslug

pri odstranjevanju fašistovskih izrodov iz slovenskega naroda. Ne brigajo nas številne afere in zločini, ki so jih fašisti izvršili. Danes, ko se je orjunaški fašizem pokazal v vsej svoji odurni goloti, — med drugim bodi omenjeno, da je bilo ravno najvažnejše časniško odkritje v orjunaški aferi, to je o dejanski zvezi med Heimvehom, bivšo »Orjuno« in italijanskim fašizmom skoro neopaženo v javnosti — danes more »Svobodna Mladina« brez strasti in mirno ugotoviti nekatere značilnosti iz mentalitete orjunaštva. Ne gre nam morda za časopisno senzacijo, še manj pa da bi se borili proti mrtvi »Orjuni« kot don Quichotte proti mlinu na veter. Ali če pišemo o »Orjuni«, nas ne sme motiti geslo »De mortuis nil nisi bene«. »Zločin nad Fakinom je znan. Slovenski človek je bil lačen, željan borbe za boljši kruh in za lepše dni. Boril se je ali v njegovi borbi proti delničarjem tujih podjetij, so se »jugoslovanski nacionalisti« postavili na stran tujega kapitala.

Manj znana je stavka v Trbovljah. Dva tisoč trpinov, dva tisoč rudarjev se je borilo za malenkostno povišanje mezd — resnično me gane skromnost naših ljudi — ali prišli so »nacionalistični« voditelji in povedali svojim mladim privržencem: »V Trbovljah štrajkajo, država in nacija sta v nevarnosti, rešimo ju pred komunisti!« Res se je našlo nekaj ljudi, ki so šli v rove. Slovenskemu tlačanu, trboveljskemu rudarju pa so naložili na vrat novo breme. Lagali ste, ne država, ne nacija, nihče ni bil radi trboveljske stavke v nevarnosti. **V nevarnosti so bili dobički TPD!** Fašizem v Sloveniji je bil eden malih valptov tujega in domačega kapitalizma.

Ne smemo pa pozabiti na tisto našo kanaljo, ki molče in skrivaj vedno podpira vse, kar je protiljudskega. Ali veste, v čem je veličina Janeza Kreka? V tem, da je spoznal in se pošteno boril proti malomeščanstvu in njegovemu oderuškemu izkoriščanju ljudstva. Ali veste, da je ena velikih zaslug Ivana Cankarja, da je postavil našemu malomeščanstvu in inteligenci zrcalo pred obraz? Danes bi Cankar ne poiskal več onega, ki se mu od brade cede »pozitivne« ideje, temveč bi našel morda svojega človeka v onem rejenem človeku, ki je na dan 1. junija 1924. v Trbovljah ščuval fašiste: »Vid' te, tist' le je tud' komunist!« Da, argumentov proti denuncijanstvu res ni mogoče rabiti. Na mestu je le prezir. Danes se ta gospod »ne strinja« več in ne odobruje »Orjune«. Ni osamljen. Slovensko malomeščanstvo se je umaknilo in noče priznati svojega bivšega miljenčka.

Srce nas je bolelo, ko smo videli v vrstah »Orjune« toliko mladine in to celo proletarske. Kaj je vleklo mladino v njen tabor? Nikar ne pozabimo tega in raziskujmo, kje je temu vzrok! Vemo, mnogo navdušenja za novo državo je bilo vmes. Mnogo nepravlega etatizma in zmotnega jugoslovanskega nacionalizma. Še več je zakrivila malomeščansko-militaristična vzgoja v naših šolah, mnogo je inteligence, ki je vtaknila kot noj glavo pod kako papirnato avtonomistično izjavo, za mladino pa se ni brigala, mnoge je privabila romantika orjunaških vojaških reglementov in mnogo, mnogo smo zakrivali sami. Bili smo prešibki in smo se sami sebi zdeli le še kot zadnji mohikanci, ki še čutijo s slovenskim narodom. Res je »Orjuna« le skrajni izraz milejših oblik fašizma pri nas, ki so živele pred »Orjuno« in žive nemočno še po njej, ali dasi smo mi brez tradicije, mogli bi vseeno storiti še več. Ne samo kakovost ljudi, važna je tudi kolikost. In množice mladine nismo znali privabiti v svoje vrste. Ob polomu fašizma v Sloveniji moramo vseeno misliti na to, da damo slovenski mladini nekaj lepšega, lepšega verovanja in naziranja o življenju, da jo stalno svarimo pred vsakim poizkusom zlorabe in da jo prepričamo, da je edino njeno mesto na strani najširše ljudske plasti slovenskega naroda. Nikdar več ne sme biti slovenska mladina zavestno ali podzavestno orodje izkoriščevalcev in nasprotnikov slovenskega naroda.

Anton Svetlin.

PROTOKOL

Polemika Seliškar — Maleš

Dvoje stanovskih ponosov je trčilo skupaj. To da od sebe hudo prazen, votel glas.

Zdaj ni važna več niti Maleševa žalitev niti Seliškarjev poziv na bojkot. Samo za dve tezi gre. Seliškar: lepo je, če je umetnik zraven še dober, vesten uradnik. Maleš: umetnik bodi samo umetnik in sicer umetnik z diplomo.

En vesten uradnik, pa en umetnik z diplomo. Daleč, daleč je življenje naših dni.

Naravnost mizerno je, kako izgubljen je slovenski umetnik, kadar koli se loti reči, ki mu ne gredo na platno ali v verze.

L. M.

Herman Wendel

Wendel je eden največjih ljubiteljev vseh jugoslovanskih narodov.

»Slovenec«, 5. okt. 1928.

Male narode lahko marsikaj doleti. Po vsem svetu imajo na primer veliko odličnih prijateljev in ljubiteljev.

O Hermanu Wendlu je hrvatski poslanec dr. Krnjević pred kratkim izjavil, da je plačan iz belgrajskih dispoziციjskih fondov. V vrsti izjav, ki jih je na to objavil v vladnih listih, je Wendel za to trditev terjal dokazov.

Ne vemo, ali ima dr. Krnjević dokaze ali ne. Da pa z gospodom Wendlom ni vse prav, to sumimo že ves čas sem in moremo ta sum tudi utemeljiti: 1. osnovne misli njegovega javnega dela (jugoslovensko narodno edinstvo, Makedonija!) so voda na mlin belgrajskih vladodržcev; 2. H. W. se nam tudi kot človek kaže od strani, ki nas spominja na današnji vladajoči belgrajski človeški tip. — V tem zadnjem vtisu nas je zlasti potrdil način njegove polemike z dr. Krnjevićem.

L. L.

Kritiko Novačanovega »Hermana Celjskega« v »Jutru«, 9. V. 1928 zaključuje B. takole: »Herman je produkt slovenske širine, zato ne bi mogel nastati n. pr. v gorenjskem miljeju; v njem se odpirajo slovenska okna daleč na jug in tri zvezde kažejo pota treh narodov v usodi enega — jugoslovenskega naroda.« Ali bi nam hotel g. B. malo natančneje pojasniti, kaj da misli pod »širino« in kaj je z gorenjskim miljejem in to širino. Vse se mi tako zdi, da g. B. močno trpi na tistih zgodovinskih atavizmih, na katerih je trpel zgodovinar dr. Ljudmil Hauptmann, ko je napisal: »Tudi kranjska (!?) formula (!?) ni izpolnila svoje naloge, kajti ustvarila (!?) je pač iz Slovencev jezikovno enoto, ni pa jih mogla prekvasiti (!?) v duševno« (»Njiva«, let. II., št. 7., str. 118). In kar se tiče treh narodov in enega naroda — ali ni že skrajni čas, da začnemo pametno govoriti!?

L. U.

Tiskovne pravde

Nekatere tiskovne pravde in sodbe v teh pravdah so pravi kulturni škandal. Kakšna klavrnost je že v tem, da se nekdo, ki je javno in z zadostno resnobo napaden zateče po pomoč k sodišču, namesto

da bi se javno postavil v bran. A to bi še ne bilo najhuje. Niso vsi ljudje enake pogumni in »javni« in ne znajo vsi z enako spretnostjo pisati. Huje je, da so nekateri ljudje opazili, kako težak je dokaz resnice in kakšna sodna praksa da se pri nas v tiskovnih pravadah uveljavlja. Tiskovne pravde postajajo na ta način sredstvo, kako nasuti javnosti peska v oči in pod videzom obsodbe kritika prikriti bistvo, greh kritiziranca. Zakon, ki je imel namen končati gostilniško zmerjanje po naših časnikih in časopisih, se z ozkosrčno interpretacijo prevarja v pravega rablja svobodne kritike.

L. U.

Slovenski tednik

Na spomlad smo od več strani slišali o ustanavljanju strankarsko-politično neodvisnega tednika, ki da bo — neodvisno tudi od nas seveda — zastopal v glavnem tiste ideje, ki jih zastopa naša revija. Kako je s tem tednikom? Zelo bi bil potreben.

Dijaški akcijski odbor KDK

na ljubljanski univerzi (»Njiva«, »Jugoslavija«) je v »Jutru« 26. IX. t. l. izdal na akademsko mladino proglas, ki ga v njegovih značilnostih ponatiskujemo, s primernimi opazkami seveda:

»Zavedamo se odgovornosti pred zgodovino in narodom (katerim narodom? Časi so preveč resni, da bi se smeli igrati z besedami. Narod je narod, ljudstvo je pa ljudstvo) in se zato obračamo do akademske omladine ne glede na vero, plemensko (»Njiva« je nekaj že poznala slovenski narod. Kako da ga danes, ko bi ga morala poznati bolj kot preje kedaj, naenkrat zatajujejo? Ali je to vse, kar nam bo prinesla njihova zveza z demokrati?) pripadnost in politično orientacijo. Objavljamo ta proglas, da omladino pozovemo v borbo za lepšo bodočnost naroda. (Lepša bodočnost naroda je možna le, če bodo njegovi voditelji imeli malo več ljubezni do čistosti in jasnosti misli.) Akademsko mladina mora biti prvoborniljica in nositeljica vseh narodovih stremeljenj. (Dá, prvoborniljica vseh stremeljenj. A iz tega proglasa ni videti niti, da bi bila prvoborniljica — kajti v čem se ta proglas razlikuje od tistega, kar dnevno beremo v časnikih strank, katerim ti akademiki pripadajo — niti, da bi bila prvoborniljica vseh stremeljenj, kajti sicer bi morala ta mladina izgovoriti jasno besedo tudi o stremeljenju slovenskega naroda po politični samostojnosti.) Kot velika kulturno-etična vrednota naroda je ona v prvi vrsti poklicana, da bo duša narodnega pokreta. (Duša ljudskega in narodnega »pokreta«, dá, ne pa samo odmev raznih strankarskih »pokretov«.)

In tako gre ta proglas naprej. Kako se sestavljaleci tega proglasa ravno v tistih vprašanjih, ki so najbolj sporna in trenutno nič manj aktualna kakor socialna (v ožjem pomenu te besede), ker je socialna vprašanja mogoče reševati le preko nacionalnega, izogibajo jasnosti izražanja, se vidi zlasti dobro še iz naslednjega:

»Zato zahtevamo:

popolnoma svobodni razvoj vseh kulturnih in zgodovinskih enot, ki tvorijo to državo;

revizijo ustave v smeri popolne kulturne, socialne in gospodarske svobode vseh delov države;

nova državna notranja ureditev naj popolnoma izključi hegemonijo enega dela naroda nad drugim.«

Slovenskega naroda ta mladina ne pozna, ničesar ne ve povedati o njegovih posebnih potrebah in težnjah. Kaj se še kaj slovenske mladine na slovenski univerzi?

L. U.

ANTON KRISPER

LJUBLJANA

MESTNI TRG 26

Ugodna prilika za nakup
črevljev po globoko zni-
žanih cenah.

Naročite!

Naročite!

Oktober bo izšla zbirka socialne lirike:

KNJIGA DRUGOVA

v kateri bodo zastopani mlajši slovenski, hrvaški in
srbski pesniki.

Zbirko bosta uredila **Novan Limić** in **Jovan Popović**, uvod
pa bo napisal znani hrvaški književnik **Miroslav Krleža**.
Pesmi bodo prispevali: **Blagojević**, **Boglić**, **Cesarić**, **Čengić**,
Čiplić, **Dimitrijević**, **Gspan**, **Gavela**, **Grbić**, **Grahor**, **Jerković**,
Klopčič, **Kosovel**, **Košak**, **Kozar**, **Lopičić**, **Marinko**, **Mid**,
Miladinović, **Nametak**, **Onič**, **Perković**, **Popović**, **Premru**,
Seliškar, **Smirnova**, **Trudić**, **Vladisavljević** i. t. d.

Knjiga, ki bo stala v predprodaji 15.- Din (pozneje 20.- Din)
se naroča:

NOVAK SIMIČ, Zagreb, Pantovščak 86a
JOVAN POPOVIĆ, Velika Kikinda,
ul. Branka Radičevića.

Uredniku „Ljubljanskega Zvona“ Franu Albrechtu.

V 10. št. Vaše revije t. l. na str. 625 ste napisali: »Danes merilo za to ali ono važno kulturno mesto ne tvorijo sposobnost, poštenost in uspešno delo, temveč kvečjem kako politično »prepričanje« in pa surovo kričanje. In v takem kričanju se neki del sodobne mladine bodočih karijeristov uri jako marljivo...«

Posamezniki izven sotrudniškega kroga »Svobodne Mladine« so nas, nekateri z ogorčenjem, drugi s škodoželjnostjo, opozorili na to mesto, češ, da z omejitvijo na »neki del sodobne mladine« z zgoraj navedenimi očitki merite na nas.

Radi znanega spora med Vami in našima urednikoma in radi omejitve na »neki del sodobne mladine« (naša revija nosi naslov »Svobodna Mladina«, zato je naravno, da vsakdo pomisli najprvo na nas, kadar se s takega mesta, kakor je Vaše, govori o mladini) se mi zdi to verjetno; pa tudi ne, ker mislim, da mora biti tisti, ki današnjim sotrudnikom te revije, dokler bodo vztrajali v svoji smeri, očita »karijerizem« — ta očitek se mi zdi namreč najtežji, ker se neposredno tiče poštenosti — zelo, zelo zloben in omejen. Kljub temu, da sem o tem z Vami že osebno govoril, je vendar jasno, da se je treba o javno izrečenih očitkih tudi javno pogovoriti. Pozivam Vas torej, da se na tistem mestu, na katerem ste te očitke izrekli, prav v interesu razčiščenja naših kulturnih razmer, jasno izjavite, na koga merite in Vas zagotavljam, da se Vam, kolikor je to zavisno samo od sotrudniškega kroga »Svobodne Mladine«, tiskovnega zakona ni treba prav nič bati.

Lojze Udè,

odgovorni urednik „Svobodne Mladine“.

